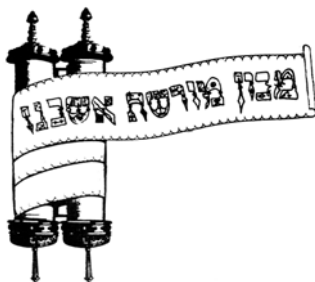

מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז

לוח לשבתות ומועדי השנה לשנת

תשס"ה

תשרי

ערב ראש השנה

אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מכריזים שיש לזכור עשיית עירוב תבשילין.

מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן, והבימה, בכיסויים לבנים ומשאירים אותם עד אחרי יום הכיפורים.

גירסאות התפילה

בתפילות ראש השנה כופלים 'לעילא ולעילא' רק בקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, והיינו: בערבית לפני תפילת העמידה ולאחריה; בשחרית – לפני 'ברכו' ולאחר חזרת הש"ץ; לאחר קריאת התורה; במוסף לפני העמידה ולאחר חזרת הש"ץ. אך בקדישי מנחה של ש"ץ וכן בכל קדיש יתום אין כופלים. בשאר ימי התשובה, מלבד יום הכפורים, אין כופלים 'לעילא' כלל.

גירסאות התפלה בכל עשרת ימי תשובה:

וְכָתוּב לְחַיִּים טוֹבִים בְּנֵי בְרִיתְךָ (בלא המילה 'כל').

סיום העמידה: **עוֹשֶׂה הַשְּׁלוֹם**, במקום 'המברך את עמו ישראל בשלום'.

בקדיש אומרים את הנוסח הרגיל: עֹשֶׂה שְׁלוֹם (בלא הוספת ה"א הידיעה – 'השלום').

אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּלָה דְבָר וְחָרָב וְרָעַב וְשָׂבִי וּמִשְׁחִית וּמַגְפָּה מִבְּנֵי בְרִיתְךָ.

אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּחֻבְנוּ בְּסֶפֶר מַחֲלָה וְסִלְיָה (ולא 'סליחה ומחילה').

גירסאות התפלה בימים הנוראים:

וְאֵז צְדִיקִים יִרְאוּ וַיִּשְׁמְחוּ (ולא 'ובכן צדיקים').

בתחילת הקדושה אחר כל סילוק: **כְּפָתוּב וְקָרָא זֶה אֵל זֶה** (בלא המילים 'על יד נביאך').

במוסף ב'ומפני חטאנו': שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה (ולא 'השלוחה').

וְהַעֲרַב לְפָנֶיךָ עֲתִירָתְנוּ (ולא 'ותערב עליך').

הוספות ופיוטים

בחזרת הש"ץ אין הקהל אומר 'זכרנו', מי כמוך, 'וכתוב'. הקהל עונה: 'אמן', על אמירת ש"ץ: 'וכתוב לחיים טובים בני בריתך'. הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' לפני שהש"ץ אומר. – וכך גם בכל עשרת ימי תשובה.

אומרים את הפיוטים אשר במחזורי אשכנז המובהקים, לפי מנהג פפדי"מ ובנותיה, ואין מדלגים בהם, לא בברכות קריאת שמע ולא בתפילות העמידה. הפיוטים של ראש השנה כמעט כולם שוים במחזורי אשכנז ופולין.

חלקי הפיוטים נאמרים בדרך כלל לפי ההנחיות המצוינות במחזור. מה שמצוין בו לאמירת חזן, נאמר על ידי החזן בקול רם, ומה שמצוין בו לאמירת הקהל, נאמר על ידי הקהל. לעתים, חזן אומר את חלקו הראשון של החרוז, וקהל עונה את חלקו השני. מקפידים על כך בפיוטים 'וכל מאמינים', 'אדירי איומה', 'לא-ל עורך דין', ודומיהם (ונוהרים שלא לחבר בהם, סוף חרוז עם תחילת חרוז שאחריו שאינו קשור אליו כלל, אף שפשטה אמירה או שירה כזו בכמה מקומות).

תפילות קבליות לש"ץ שנדפסו במחזורים בדורות האחרונים, 'הנני העני' וכדומה, לא נתקנו לתפילת מוסף בלבד, ואינן נאמרות בדרך חזנות. הן תפילות אישיות לשליחי הציבור של כל התפילות בימים נוראים. האומר – אומרם בלחש, ובמקום שאין בו חשש הפסק. ולכן ש"ץ של שחרית צריך להקדים אמירתם לפני 'ברוך שאמר'.

פתיחת ארון הקדוש וסגירתו

בשחרית ומוסף של ראש השנה, ובכל תפילות יום הכיפורים, נשאר ארון הקדוש פתוח בחזרת הש"ץ מלבד בקדושה וברכת כהנים (שלא כציון המחזורים המאוחרים להרבות בפתיחות וסגירות). מכבדים כמה מתפללים וכהנים בפתיחות ספורות אלה:

מתפלל פותח – לקראת תחילת חזרת הש"ץ; מתפלל סוגר – לפני קדושה.

מתפלל פותח – בתחילת אמירת 'לדור ודור'; כהן סוגר – בתחילת אמירת 'רצה'.

כהן פותח – אחר ברכת כהנים; כהן סוגר – לפני קדיש 'יתקבל'.

סדר 'אבינו מלכנו'

סדר 'אבינו מלכנו' נאמר בנחת, פיסקה פיסקה. כל פיסקה אומרה הש"ץ תחילה בנעימה קבועה ואחריו אומרה הקהל.

בראש השנה ויום הכפורים, בפיסקות אחדות מאריך הש"ץ ומנגן יותר, בעיקר: 'חטאנו לפניך'; 'חדש עלינו שנה טובה'; 'כלה דבר וחרב'; 'קרע רוע'; 'כתבנו בספר' (כל החמש); 'שמע קולנו'; 'קבל ברחמים'; 'למען באי באש'; 'עשה למען שמך'.
בשאר ימי התשובה, כל הפיסקות נאמרות בניגון שוה.
הפיסקה האחרונה 'חננו ועננו' נאמרת בלחש.
סדר 'אבינו מלכנו' במנהג אשכנז שונה מסדר מנהג פולין.

סארגנס (קיטל)

בתפילות הבוקר של ראש השנה, ובתפילות יום הכפורים מכניסו ועד צאתו, לובשים סארגנס (קיטל) ומצנפת לבנה. הסארגנס המקורי, שצורתו כתכריכי אשכנז המקובלים, סגור מלפנים ומאחור (ולובשים אותו מעל הראש).
חתן בשנה ראשונה אינו לובש סארגנס.
אבל ר"ל אינו לובש סארגנס, או שלובשו תחת חליפתו, אך חובש מצנפת לבנה. אם משמש כש"ץ, לובש את ה'סארגנס' בתפילות שבהן עובר לפני התיבה.
נערים ובחורים חובשים מצנפת לבנה.
נשים מהדרות אחר בגדים לבנים.

ערבית ראש השנה

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוק 'תקעו בחודש'.
לאחר קדיש 'תתקבלי', מקדש הש"ץ על הכוס ומברך 'שהחיינו'.
'יגדלי אחר התפילה נאמר בניגון מיוחד לימים נוראים.
בליל א' דראש השנה אומרים איש לרעהו: 'לשנה טובה תכתב' (בלא: 'ותחתם'), ועונה המתברך: 'גם אתה'.

שחרית ראש השנה

אחת מחמש ההשכמות.
הש"ץ אומר בניגון של ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. בניגון שבת אומר הש"ץ את ברכות השחר ופסוקי דזמרה.
לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
בסוף 'נשמתי' ש"ץ של שחרית יורד לפני התיבה, ורק בעמדו לפני מתחיל לנגן: 'המלך', ובמילה ראשונה זו מרים קולו ביותר.
לפני הפיוט 'אדרת ממלכה' הש"ץ אומר 'תעיר ותריעי' והקהל חוזר אחריו, אבל אחרי הפיוט רק הש"ץ אומר. כמו כן אחרי הפיוט 'אאפיד', רק הש"ץ חוזר על 'מלך זוכר'.

קריאת התורה

סדר הוצאת ספר תורה והכנסתו בניגוני ימים נוראים.
אומרים י"ג מידות בנעימה (שלוש פעמים), תחינת 'רבונו של עולם' בלחש, ופסוק 'ואני תפילתי' בנעימה (שלוש פעמים).

[במחזורי רדליים-באזל יש לתקן בתחינת 'רבונו העולם' עמ' 70 שורה 11: וְטוֹבִים, במקום: יטובים]
חיובים לעלות לתורה: התוקע, ואם אפשר, גם המקרא ובעלי התפילה של שחרית ומוסף.
העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'ימי שבירך' וקריאת העולים לעלות 'יעמוד', וכזוהי, נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל.
'ימי שבירך' מוסיפים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמך".
ה'ימי שבירך' לעולה האחרון נאמר אחרי הגבהת ספר ראשון כמו בכל פעם שקוראים בשני ספרים ויותר.
מכבדים את המקרא בגלילת ספר השני.
[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בהפטרה ליום א', עמ' 77 שורה 7: הַרְעָמָה, במקום: הַרְעָמָה; שם, שורה 11: בָּן, במקום: כֵּן. בהפטרה ליום ב', עמ' 87 שורה 11, יש לתקן: וְחַלְלוּ, במקום: והללו]

מילה בראש השנה

מלים אחר ההפטרה, לפני התקיעות. במוסף בסוף זכרונות לפני 'כי זוכר כל הנשכחות', אומרים את חרוז הפזמון 'זכור ברית אברהם'.

תקיעות דמיושב

לחולים בלבד הותר לקדש ולאכול לפני התקיעות, לפיכך לא נהגו לערוך הפסקה כלשהי לפניהן.
הרב דורש לפני התקיעות של יום ראשון.
אין הציבור אומר 'למנצח לבני קורח'. התוקע אומר לעצמו בלחש פסוקי קרי"ע שט"ן, וגומר.
לפני התקיעות מכריזים: "שתיקה יפה עד אחר גמר כל התקיעות".

המקרא יושב בעת הברכות וכל התקיעות דמיושב, וכן מחזיקי ספרי התורה שאחר הקריאה ממשיכים לשבת בשעת התקיעות.

התוקע מברך את ברכת השופר, וביום ראשון של ראש השנה גם ברכת 'שהחינו, אך ביום שני אין מברכים 'שהחינו' (מלבד כאשר יום א' חל בשבת).

קול התקיעה, השברים והתרועה, הם מושמעים לפי מסורת קדומים המקובלת באשכנז:

- **תקיעה**. התקיעה אינה קול ישר מתחילה עד סוף, אלא תחילת התקיעה בצליל רגיל, ומיד יורד התוקע לצליל נמוך יותר ותיכף עולה חזרה לצליל הראשון וממשיך בו עד סוף התקיעה.
- **שברים**. השברים הם שלושה קולות מחוברים עולים ויורדים.
- **תרועה**. ה'תרועה' הם תשעה קולות מחוברים ורועדים.

מפסיקים קמעה בין 'שברים' ו'תרועה' של סדר תשרי. המקרא קורא: 'שברים', ותיכף אחר השמעתם קורא: 'תרועה' והתוקע מריע. אך אין המקרא קורא 'שברים תרועה' יחד.

בין סדר תשרי לתשרי ובין סדר תשרי לתשרי אומר המקרא: "שב!". התוקע מסיר את השופר מפיו ומניחו בסודר שהיה נתון בו לפני התקיעות, ונח התוקע כשליש דקה עד שחוזר ונוטל את השופר ומשיבו אל פיו.

אחר תקיעה גדולה אומר הקהל 'אשרי העם' עד 'יהלכון'. המקרא חוזר על פסוק זה בניגון ימים נוראים, ואומר באותו ניגון פסוק ראשון של 'אשרי'. אחר אמירת 'תהילה לדוד', המקרא נוטל ספר תורה ואומר בניגון זה: 'יהללו', ואומרים 'לדוד מזמור' בניגון ימים נוראים. המקרא מכניס את הספרים להיכל ואומרים 'ובנחה' בניגון ימים נוראים.

מוסף ראש השנה

ש"ץ של מוסף אומר התחינות לש"ץ בלחש.

יש נוהגים, כפי המצוין במחזורים, שהקהל אומר את הסילוק 'ונתנה תקף' מתחילתו ברצף אחד עד 'את רע הגזרה', ולאחר מכן הש"ץ חוזר ואומר בניגנה עד 'הגזרה', בלא להפסיק לפני 'ותשובה ותפלה' וכוליה. כאשר הש"ץ מסיים לומר 'הגזרה', פותח הקהל ואומר: 'כי כשמך', עד 'על מקדשי שמך', והש"ץ אומר זאת אחריהם בניגנה. ויש נוהגים שהקהל ממתין לפני הקטעים המודפסים באותיות גדולות ביותר: 'ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה', וכן: 'ואתה הוא מלך א-ל חי וקים', כדי לומר אותם במשותף בהתעוררות גדולה.

סגירת הארון לקראת קדושה היא לפני שהש"ץ אומר 'כסוד שיח' ו'ככתוב' שהם פתיחת הקדושה.

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיט 'ואתה אזון', עמ' 112 שורה 17: הליכות, במקום: חליכות. וכן במחזור יום ב' בעמ' 113].

אין אומרים 'תושגב' ולא 'ויאתיו' (אחר 'וכל מאמינים').

הש"ץ מתחיל לומר בקול רם ובנעימה 'עלינו לשבח' עד 'יגורלנו ככל המונס', והקהל אומר עמו. מוסיפים את הנשמט מאימת הצנזורה: 'שהם משתחווים להבל ולריק ומתפללים אל אל לא יושיע'. סוגרים את ארון הקודש באמירת 'שלא שם חלקנו עד לא יושיע'. על הש"ץ להזהר שלא להפסיק בין מלת 'שלא' למילים שאחריה. הכריעה והנפילה על הפנים מתחילה באמירת 'ואנחנו כורעים'. יש הזוקפים תוך כדי אמירת המילים 'לפני מלך', ויש הזוקפים אחר אמירת 'הקב"ה'.

הש"ץ ממשיך לנגן, והקהל אומר עמו 'שהוא נוטה שמים' עד 'בגבהי מרומים'. ואז אומר הקהל בקול עם הש"ץ 'הוא אלקינו אין אחר' וכולם קוראים בקול גדול: 'אמת!', וממשיך הקהל יחד עם הש"ץ: 'מלכנו אפס זולתנו וכו' עד 'אין עוד'.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיט 'היה עם פיפיות', עמ' 119 שורה 6: פי, במקום: פי, וכן יש לתקן במחזור יום ב', עמ' 120].

תוקעים פעם אחת תשרי לפסוקי מלכיות; פעם אחת תשרי לזכרונות; פעם אחת תשרי לשופרות.

לאחר התקיעות הקהל אומר 'היום הרת עולם' והש"ץ חוזר עליו בניגון, וכן נוהגים באמירת 'ארשת שפתינו'.

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפסוקי זכרונות לאמירה ביום ראשון, עמ' 135 טור שמאלי שורה 14: אָחֲרֵי, במקום: אָחֲרֵי].

בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!', שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.

לפני 'וכל החיים' אין אומרים 'אבינו מלכנו זכור רחמך'.

הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' והש"ץ חוזר עליו וממשיך לומר: 'ונאמר', עד: 'לחיים טובים תכתבנו', והקהל עונה 'אמן'. הש"ץ ממשיך: 'אלקים חיים כתבנו בספר החיים' והקהל עונה: 'אמן'.

'היום תאמצנו' וכו' מנגן הש"ץ, והקהל עונה 'אמן' בלבד. אין אומרים 'היום תתמכנו'. כן בשחרית, מוסף ונעילה ביום הכפורים.

'אין כאלקינו' ו'אנעים זמירות' בניגונים מיוחדים לראש השנה.

אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט יום טוב'.

תקיעות בסוף התפילה

כפי שהתקבלה ההנהגה בדורות האחרונים, תוקעים בגמר התפילה ששים תקיעות נוספות, בקירבת מקום למושב הרב ולא על הבימה, להורות שכבר יצאו ידי חובה בארבעים התקיעות דמיושב ודמעומד.

לפני 'עלינו לשבח' תוקעים שלושים תקיעות, ואחר 'אנעים זמירות' תוקעים שוב שלושים תקיעות, ולאחריהן אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'.

בכל התקיעות שאחר חזרת הש"ץ תוקעים 'שברים-תרועה' בנשימה אחת, וכך מקריאם המקרא.

בימינו יש נוהגים בתקיעות שאחר 'אנעים זמירות' להשמיע את הקולות של 'תקיעה', 'שברים' ו'תרועה' כמנהג מזרח אירופה.

מנחה

'אשרי' 'ובא לציון' בניגון שבת, אבל פסוק אחרון של 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריו בניגון יום חול. שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרות בניגון יום חול, אבל את ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוך', אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים. את שלש הברכות האחרונות של חזרת הש"ץ, כולל ההוספות 'וכתוב לחיים' ו'בספר חיים' וכן קדיש 'תתקבל', אומר בניגון חול.

תשליך

אחר מנחה ביום א' של ראש השנה הולכים אל הנהר לאמירת 'תשליך'. ב'תשליך' אומרים רק את ד' הפסוקים 'מי א-ל כמוך' וגומר.

ערבית ליל שני של ראש השנה

שרים 'מה טובו לפני ברכו'. לפני 'עלינו' מקדשים על הכוס. מניחים פרי חדש לפני הש"ץ לברכת 'שהחיינו'. אחר התפילה מברך איש את רעהו בברכת: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של ראש השנה

בפיוט 'מלך עליון', הקהל מקדים ומנגן את החרוז האחרון, 'שופט האמת', ואחריו הש"ץ. כל פעם שהש"ץ מזכיר את המלה: 'אמת', הקהל אומר אותה בקול רם. אחר כך הש"ץ אומר: 'ובכן נמליכך ה' מלך ה' מלך', ואינו כופל את המילים: 'ה' מלך'.
[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיוט 'שבת וראה', עמ' 59 שורה תחתונה: פְּנִי, במקום: פְּנִי; בפיוט 'כל שנאני שחקי' עמ' 65 שורה שניה מלמטה: פְּנִי, במקום: פְּנִי; בסילוק עמ' 70 שורה 7: פְּרִיס, במקום: פְּרִיס].

מוסף יום שני של ראש השנה

חצי קדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון שבת. 'זכרנו' ו'מי כמוך' – בניגוני ימים נוראים.

מנחה יום ב' של ראש השנה וקבלת שבת

בסוף תפילת מנחה אין אומרים 'אבינו מלכנו', משום כניסת השבת. סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.

שבת שובה – האזינו

במעריב אומרים 'השכיבנו' וסוף קדיש שאחריו בניגון ימים נוראים. בברכת 'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'. אין אומרים 'במה מדליקין' משום מוצאי יום טוב. בשחרית אומרים יוצר 'אור עולם קראו', אופן 'כי אם שם' בנעימה ידועה (ויש האומרים את סופו בניגון הפיוט 'רם על כל מלך' בקרובות שחרית א' דר"ה), נוסח ברכת 'אמת ויצבי' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אל אלקינו'.
אחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש דרשת שבת שובה. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: 'ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן'. אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.
בימי שביד' לעולי התורה, בשחרית ומנחה, מוסיפים: 'ויכתבהו בספר החיים'. הרב חיוב לעלות לתורה. חמישי עד 'וחש עתדות למו'.
חצי קדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה. מפטירים 'שובה' עד 'יכשלו בס' וממשיכים בהפטרת 'תקעו שופר' (בכמה חומשים נסדרה לפרשת וילך) ומסיימים: 'וידעתם... ולא יבושו עמי לעולם'. אין אומרים פסוקי 'מי א-ל כמוך'. להפטרה זו אין מעלים פנוי.
בקדושת מוסף הש"ץ מנגן מיהוא ישמיענו בניגון 'רם על כל מלך' של קרובות שחרית יום א' דר"ה. אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם שופט'. קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר. אחר 'עלינו' אומרים שיר היחוד.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר. בערבית אומרים את 'יהוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבתות בימי הסליחות. אומרים 'ויהי נעם' עם 'ואתה קדוש'. לאחר התפילה, וכן בשאר הימים עד ליום הכיפורים, מאחל איש לרעהו: 'חתימה טובה' (ולא: 'גמר חתימה טובה').

צום גדליה

מלבישים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה. לאחר נפילת אפים בשחרית ובמנחה אומרים את הפיוט 'שומר ישראל', אף שכבר אמרוהו בסוף סליחות. באמירתו אחר שמונה עשרה, ש"ץ אומר כל חרוז בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. לפני קריאת התורה של שחרית אומרים 'א-ל ארך אפים'. בהוצאת ספר תורה, אין אומרים "ג מידות ותחינת רבונו של עולם", ולא בשאר ימי התשובה מלבד הימים הנוראים. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".

סליחות עשי"ת

ש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה. אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בעשי"ת. הפזמון 'רועה ישראל' של יום ב' דעשי"ת, נאמר בניגון פזמון 'מלאכי רחמים' של יום ב' דסליחות. הפזמון 'באשמרת הבקר' של יום ג' דעשי"ת והפזמון 'שחר קמתי' של יום ד' דעשי"ת, נאמרים בניגון פזמון 'שופט כל הארץ' של ערב ראש השנה.

סליחות ערב יום הכפורים

משכימים לפני עלות השחר ומרבים בסליחות כמו בערב ראש השנה. הסליחה 'אני עבדך' (אחרונה לפני הפזמון הראשון), נדפסה בספרי הסליחות כפי צורת אמירתה בערב ראש השנה, אבל אומרים אותה בהתאמה לערב יום הכפורים. במקום לומר: "בכסה ליום חגנו", אומרים: "בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ מִחַר". מדלגים את הקטע המודפס באותיות קטנות: 'קדושים המליכוני'. בחרוז האחרון, במקום הכתוב: "למחר בראש השנה", אומרים: "לְמַחַר בַּעֲשׂוֹר לְשָׁנָה". [הצנוזרה השמיטה חרוזים אחדים מתוך סליחה זו, לפני חרוז 'רחום הכינה לך', ויש להשלים אמירתם על פי תדפיס מיוחד שיחולק בבתי הכנסת]. בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. הפזמון הראשון 'ירצה צום עמך' נאמר בניגון הפזמון 'שופט כל הארץ', והפזמון השני, 'זכור ברית אברהם', נאמר בניגון המיוחד לו. את הוידוי אומרים פעם אחת בלבד, דהיינו אומרים מ'או"א תבוא לפניך' עד 'ואנחנו הרשענו'. מדלגים 'אשמנו מכל עם' וכוליה, וממשיכים החל מ'משיח צדקך'. אומרים גם 'א-ל רחום שמך', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת, ומסיימים את הסליחות באמירת 'השתא בעגלא ובזמן קריבי וקדיש יתקבלי', בלא אמירת תחנון ופיוטים שאחרי.

שחרית ערב יום הכפורים

בין סליחות לברכות השחר, הולכים כל המתפללים – שהשכימו לפני עלות השחר – ליטול ידיהם כדי להעביר רוח רעה השורה על הידים. בתפילת שחרית אומרים 'אבינו מלכנו', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת. אין אומרים 'מזמור לתודה', תחנון ו'למנצח'. אחר יציאת בית הכנסת, הולכים לבית קברות, להתפלל ולחלק צדקה.

מנחה של ערב יום הכיפורים

מתפללים מנחה גדולה עם וידוי. אין אומרים 'יהיו לרצון' לפני הוידוי. בפתחה לוידוי אומרים 'אנא תבוא לפניך תפילתינו', כנהוג ביום הכפורים.

מלקות

אחר מנחה כל אחד בורר לו חבר למלקות. מלקים איש את רעהו, בחגורה של עור, ל"ט מלקות קלות על הגב. הנלקה כורע לצד צפון, כריעה גמורה, כשברכיו נשענות ארצה ופלג גופו העליון נשען על הרצפה באמצעות זרועו השמאלית, כשידו הימנית פנויה להכאת לבו. המלקה אומר את הפסוק 'והוא רחום' עד 'כל חמתו', ובאמירת כל מילה מ"ג תיבות הפסוק נותן מכה אחת. הנלקה אומר אז וידוי 'אשמנו'. חוזרים על כך שלוש פעמים.

נרות יום הכפורים

במקום שאין חשש דליקה, מרבים בבית הכנסת בנרות שעוה גדולים הדולקים מעת לעת. כל זכר (ולא נקבה), גדול או קטן, מביא נר אחד לבית הכנסת לעת תפילת מנחה של ערב יום הכפורים. הממונים על תאורת בית הכנסת מדליקים את כל הנרות, בלא ברכה, אחר הסעודה המפסקת, בעוד היום גדול. יש מקומות בהם נהגו למכור את זכות ההדלקה הזו. לא נהגו להדליק נרות לכפרת הורים שמתו, ובדורות האחרונים יש שהנהיגו להדליק נרות לכפרתם בבית הכנסת או בבית.

יש מקומות שכל אחד הניח את נרו לפני מקומו, ויש מקומות שקבעו להם כלי קיבול לאור הקיר. כדי למנוע שריפה יש מקומות שהגבילו את מספר הנרות לחיי, והטילו כל שנה גורל מי יזכה בכל אחד מהם. יש מקומות שמינו שומר נכרי לשמור על הנרות, והלה קיבל הוראה מערב יום הכפורים להדליק את כל הנרות שכבו, הוראה שאסור ליתן לו ביום הכפורים עצמו.
אין להניח את הנרות במקום בו כל פתיחת דלת או חלון יוצרת משב-רוח ומגבירה את בעירת הנרות. אם לא נמצא מקום מוגן בתוך בית הכנסת, יש להניח את הנרות מחוץ לבית הכנסת בחדר נפרד.
הנשים מדליקות את הנרות שבבית, ונותנות נר אחד בחדר השינה. מברכות עליהם 'להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים', וברכת 'שהחיינו'.

הפיוטים, הפסוקים והסליחות

פיוטי יום הכפורים של מנהג פולין-ליטא שונים ממנהג אשכנז, והמתפללים זקוקים למחזורי אשכנז המובהקים. (לתשומת לב: לא כל מחזורי רעדעלהיים או מחזוריים עם תרגום לגרמנית הם כמנהג אשכנז).
הפיוטים והתפילות נאמרים לפי מסורת פפד"מ ובנותיה.
חלק מהפיוטים ניתקן על ידי קדמונינו הפייטנים באופן שהשי"ץ אומר משפט אחד, והקהל עונה עליו, וחוזר חלילה. סדר האמירה מצוין בתוך המחזוריים.
בפסוקים והסליחות שצוין לאומרם בסירוגין חזן וקהל, ראוי לקהל לומר בלחש גם את פסוקו של השי"ץ, וכן לשי"ץ את פסוקו של הקהל.
הפסוקים שבין הסליחות הם הקדמה לסליחה הבאה, ולא תוספת לסליחה הקודמת, לפיכך יש לומר לפני כל סליחה את הפסוקים שלפניה. כל סליחה מתחילים במילים "אלקינו ואלקי אבותינו", מלבד אותן סליחות שפותחות בשם ה' או בתוארו כגון 'אדוני'.
התפילות שנאמרות גם בראש השנה, כגון 'זכרנו לחיים', 'אבינו מלכנו' – מנהגן כראש השנה.
בכל התפילות מוסיפים את עניני השבת, כולל לשון 'רצה במנוחתנו'.
בכל הקדישים שנתקנו לאמירת שי"ץ, כופלים בהם: 'לעילא ולעילא'.

הוידיים

הפתיחה לכל וידוי ביום הכפורים מתחילה במילה 'אנא תבא לפניך' ולא במילים 'אלקינו ואלקי אבותינו תבא'. את הפתיחה הזו אומר הקהל כולו בניגון, וכן את הוידי 'אשמנו' אומרים יחד בניגון ידוע.
נוסח הבקשה שבין פסקאות 'על חטאי' הוא: 'ועל כולם סלח לנו מחל לנו כפר לנו' (בלא המילים: 'א-לוה סליחות'), מלבד בקשת 'ועל כולם' שבסוף 'ועל חטאים', שמוסיפים בה את המילים: 'א-לוה סליחות'. אחר 'בעזות מצח' אין אומרים את בקשת 'ועל כולם', אלא ממשיכים עד 'בתמהון לבב'.
אומרים את סדר 'ועל חטאים' כמנהג פפד"מ, המודפס בתחתית העמוד.
בסדר 'ועל חטאים' השי"ץ מנגן כל פיסקה בניגון מיוחד, והקהל חוזר עליה בקול רם.
מכים על הלב גם באמירה זו, במילים: 'שאנו חייבים'.

כל נדרי

בכניסת יום הכפורים, בהליכה לבית הכנסת, מברכים איש את רעהו: 'לשנה טובה תחתם', והמתברך עונה: 'גם אתה'. לפני 'כל נדרי' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
פותחים את ארון הקודש עד גמר 'כל נדרי', אבל אין מוציאים ספרי תורה ואין מקיפים עמם ואין אומרים 'אור זרוע לצדיק'.
שנים מנכבדי הקהל עומדים לימינו ולשמאלו של השי"ץ, ואומרים עמו ג' פעמים 'בישיבה של מעלה'.
שי"ץ מנגן 'כל נדרי' ג' פעמים ובכל פעם מרים קולו יותר. הקהל אומר עמו בקול נמוך.
נוסח 'כל נדרי' הוא כדעת רבנו תם, לשון עתיד בלבד: "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה".
'ונסלח' אומרים רק פעם אחת. את ברכת 'שהחיינו' אומרים כל המתפללים, והם מקדימים לסיים אותה לפני החזן כדי לענות 'אמן' על ברכתו.
אחר 'שהחיינו' אומרים 'מזמור שיר ליום השבת' (בלא 'ה' מלך'). קדיש יתום.

ערבית ליל יום הכפורים

אחר 'השכיבונו' אומרים את הפסוקים: 'ושמרו בני ישראל בניגון שבת', 'כי ביום הזה יכפר בניגון יום הכפורים'.
אומרים 'ויכולו' וברכת 'מגן אבות' עם הנוסח: 'המלך הקדוש'.
פותחים את ארון הקודש לפני אמירת 'יעלה', וסוגרים אותו לפני קדיש 'תתקבל'.
'שומע תפלה' אומרים לפי נוסח פפד"מ. לתשומת לב: נוסח זה מודפס ברוב המחזוריים בתחתית העמוד.
בשבת מסיימים את אמירת הסליחות ב'הרחמים והסליחות', היינו שמדלגים 'א-ל רחום שמך' ואילך עד קדיש 'תתקבל'.
בגמר התפילה שרים 'יגדל' ו'אדון עולם' בניגוני ימים נוראים.
רבים נשארים בבית הכנסת לאמירה משותפת של 'שיר היחוד' ו'שיר הכבוד'.

שחרית יום הכפורים

אחת מחמש ההשכמות.

סדר ברכות השחר הוא כבכל יום, ואין משמיטים את ברכת 'שעשה לי כל צרכי'.
לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
בברכת יוצר גורסים 'ומאיר עיני המחכים לוי' ולא 'המחכים לסליחתו'.
בשחרית פותחים את ארון הקודש אחר 'ברכו', וסוגרים אותו לפני העמידה בלחש. בחזרת הש"ץ פותחים וסוגרים אותו כמו בראש השנה (ראה לעיל).

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיוט 'תאות נפשי', עמ' 55 שורה 16: וְדַשְׁנוּ, במקום: וְדַשְׁנוּ; בפיוט 'מורה חטאים', עמ' 60 שורה 14: יִשַׁע, במקום: יִשַׁע; בפיוט 'אנא אלקים', עמ' 62 שורה 6: כְּצַחַר, במקום: כְּצַחַד; בתחילת פיוט 'אמרו לאלקים', עמ' 63: אָרַךְ אַפִּים, במקום: ארץ אפים; שם, עמ' 64 שורה 2: מְצַלִּיחֵי, במקום: מְצַלִּיחֵי; בסילוק, עמ' 81 שורה 12: וְנִטְוֶשָׁה, במקום: וְנִטְוֶשָׁה; בפיוט 'התכין', עמ' 92 שורה 1: הַחֲצִיב, במקום: החציב].

הסליחות שאומרים בשחרית בשנה זו: 'אנא השם'; 'תגרת יד'; 'מפלט אלי צורי'.
בשבת משלבים את פזמון 'שרי קודש היום' בפזמון 'שופט כל הארץ', ואומרים את שניהם בניגון 'שופט כל הארץ'.
הש"ץ פותח ואומר 'שרי קדש' עד 'גם יחד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ אומר 'שופט כל הארץ' עד 'לעלת התמיד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ לבדו ממשיך מ'שבת יום מרגועי', עד סוף החרוז 'היטיבה ברצונך'. הקהל חוזר ואומר 'שופט כל הארץ' וכוליה. הש"ץ אומר 'שעה קדוש' עד 'גם יחד', והקהל חוזר ואומר 'שרי קדש' וכוליה.
אחר 'רצה' אומרים 'ותערב' במקום 'ותחזינה'.
אין אומרים 'אבינו מלכנו'.

קריאת התורה

בהוצאת ספר תורה אומרים "ג מידות ותפילת 'רבו העולם' אף שחל בשבת.
העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן הימי שבירך' וקריאת העולים לעלות 'יעמוד', וכוליה, נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל.
ימי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: "ויברכהו ויכתבהו בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיו".
ראוי להעלות לתורה את בעלי שחרית ומוסף, אם לא קיבלו עליה בראש השנה.
חתימת הברכה האחרונה של ההפטרה היא בנוסח זה: "מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים".
אחר ההפטרה מיחדים זמן קצר מאוד להזכרת נשמות, בו מזכיר כל אחד בעצמו את נשמות אבותיו ובני משפחתו בנוסח: "יזכור אלקים נשמת" וכוליה. אין יחיד או ש"ץ אומרים 'א-ל מלא רחמים', אין קוראים נשמות מתוך 'ממורבוך', ואין אומרים 'אב הרחמים'. מי שהוריהם בחיים, אף הם נשארים בבית הכנסת.
בגמר הזכרה קצרה זו, אומרים 'יקום פורקן' וימי שבירך' לקהל, ובסוף הימי שבירך', לפני המילים 'עם כל ישראל אחיהם', מוסיף הש"ץ את הברכה: "ויכתבם בספר מחילה וסליחה".

מוסף יום הכפורים

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיוט 'יום מימים', עמ' 176 שורה 12: פְּקִיד, במקום: פְּקִיד; בחרוז 'מסטיין כבבל', עמ' 178 שורה 4: כְּשֹׁר, במקום: כְּשֹׁר; בפיוט 'אך אין לנו', עמ' 182 שורה 19: צֹמְנוּ, במקום: צֹמְנוּ; בפיוט 'אשר אימתך', עמ' 183 שורה שניה מלמטה: בְּשִׁבְיָי, במקום: כְּשִׁבְיָי; שם, עמ' 184 שורה 3: וּמְחַנְיָי, במקום: וּמְחַנְיָי; בסילוק, עמ' 189 שורה תחתונה: זְכוּת, במקום: זְכוּת; בפיוט 'וכל מאמינים', עמ' 193 שורה שניה מלמטה: נְעִינוּ, במקום: נְעִינוּ].

סדר הכריעות של עבודת יום הכיפורים:
הש"ץ מתחיל לומר בניגון: 'וכך היה אומר', והקהל אומר עמו מילה במילה עד 'לפני ה'. אחר כך אומר הקהל בלבד 'והכהנים והעם', ובאמירת 'היו כורעים' הקהל כורע על הברכים, ובאמירת 'ומשתחוים ומודים' כופפים ראשיהם, ובאמירת 'ונופלים על פניהם מניחים פניהם על חציצה שעל הרצפה, ובאמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' זוקפים.

בסיימם, חוזר הש"ץ על הקטע 'והכהנים והעם', כורע ומשתחוה כמותם. כשאומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אומר זאת הקהל עמו.
גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.
מכים על הלב במילים הבאות: 'חטאתי, עויתי, פשעתי', 'כפר נא, לחטאים, ולעונות, ולפשעים, שחטאתי, ושעויתי, ושפשעתי'.

כשמונים את הזריקות, הקהל אומרם בנעימה יחד עם הש"ץ ולא אחריו.
הסליחות של מוסף לשנה זו: 'אפס מזיחי'; 'אני הוא השואל'; 'אריאל בהיותי'; פזמון – 'ה' שמעה'.
[במחזורי רדליים-באזל, בחטאנו 'אדול עוני', עמ' 239 שורה 8 יש להחליף את נוסח הצנזורה (חרפתנו העבר וחוסך לא יכלמו, יכלמו הנחרים כך יפלו ולא יקומו), בלשון הפייטן: חֲרַפְתָּנוּ הַעֲבָרְ נִשְׁאַתֵּינוּ בְּחִיקָנוּ גְמוּלָמוּ, גְמוּלָמוּ הֶשֶׁב לְחִיקָם, וְיִפְלוּ בַל יִקוּמוּ].

מנחה של יום הכפורים

הוצאת ספר תורה והכנסה בניגון שחרית שבת. 'לדוד מזמור' נאמר בלא נעימה.
טעמי המקרא וברכות התורה בניגון רגיל ולא של ימים נוראים.
קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".
[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בהפטרה, עמ' 263 שורה 11: לְבֹא, במקום: לְבֹא].
בסוף ההפטרה אין מוסיפים 'מי א-ל כמוד'.

הסליחות של מנחה לשנה זו: 'אזון תחן'; 'מאתך תהלתני'; 'ה' אלקי רבתי'; פזמון – 'אזכרה אלקים'.
[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בחטאנו 'טהר רבי ישמעאל', עמ' 308, שורה שלישית מלמטה: שָׁרְפוּ, במקום: שָׁרְפוּ; שם עמ' 309 שורה 17, יש להחליף את נוסח הצנזורה (מי יִצְקֵי קָשׁוּב בְּעוֹר יוֹם הַבָּא), בלשון הפייטן: מי יִצְוֶן קוֹמָתָם בְּבַעוֹר יוֹם הַבָּא].

נעילה

הרב עובר לפני התיבה, אם הוא מוכשר לכך.
'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' בניגון מנחה של שבת. קדיש בניגון מיוחד לנעילה.
פתיחת הארון וסגירתו, כבשאר התפילות. פותחים אותו שוב לפני ה'שמות' וסוגרים אחר התקיעה.
ראשי הפזמונים הנאמרים בסליחות, נאמרים כל אחד בניגונו הקבוע כבעת אמירתו בימי הסליחות.
[במחזורי רדליים-באזל, בפזמון 'זכור בריתי', עמ' 350 שורה 14, יש להחליף את נוסח הצנזורה (השב שבותינו מחיק מענינו), בלשון הפייטן: השב שבעתים אל חיק מענינו].
אחר 'רצה' אומרים 'ותערב' במקום 'ותחזינה'.
כהנים עולים לדוכן אף אם נמשכת תפילת נעילה לתוך הלילה, כהוראת מהרי"ל.

שמות ותקיעה

אחר קדיש תתקבל אומרים את ה'שמות' לפי הסדר הנדפס במחזורי רדליים בתחתית העמוד, הוא הסדר דלהלן:
ש"ץ אומר: 'ה' הוא האלקים', וקהל חוזר ואומר פסוק זה. על אמירה זו חוזרים חזן וקהל שבע פעמים.
ש"ץ אומר פעם אחת: 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד', וקהל חוזר אחריו.
כולם יחד אומרים פעם אחת **בלחש**: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.
הרב קורא: 'תקיעה', והתוקע משמיע תקיעה אחת בלבד אצל הבימה.
מיד אחר כך פותחים בתפילת ערבית.

ערבית מוצאי יום הכפורים

'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מוצאי שבת.
מבדילים בבית הכנסת, ומברכים על יין ונר ששבת ולא על בשמים.
אומרים 'ויתן לך' ומסיימים כבכל מוצאי שבת.
מבדילים בבית הכנסת, ומברכים על יין ונר ששבת ולא על בשמים (גם במוצאי שבת).
מברכים ברכת הלבנה מיד אחר ערבית, ולא ממתנינים עד אחר אכילה.
אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'.
מחליפים את הפרכת והכסויים לאלו של ימי חול.

י"א תשרי

למחרת יום הכפורים [מכונה גם בשם 'אסרו חג של יום הכפורים'] משכימים לשחרית יותר משאר הימים, השכמה המכונה: 'אין גאטעס נאמען': 'למען השם'.
אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

ערב יום טוב

בשחרית אין אומרים 'למנצח'.
מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

נוסחי תפילה בחג וחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שובה עלינו' (ולא 'אלינו').

ערבית ליל א' של סוכות

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'אוהבי בידם'. (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'.
הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
קידוש בתוך בית הכנסת עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית א' דסוכות

'אדון עולם', 'הודו' ו'אנא' בהלל, חצי קדיש אחר קריאת התורה – בניגון סוכות.
ש"ץ מתחיל לנגן 'הגדול בכבוד שמך' ולא 'הא-ל בתעצומות'. קדיש לפני 'ברכו' – בניגון סוכות.

אומרים יוצר 'אכתיר זר', אופן 'אאמיר אותך'. את סוף האופן מ'פוצחים' הש"ץ אומר בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה'.

אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות 'אוימתי'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אומרים גם 'עד לא מצוקי רגבי ויא-ל נא', ואין מדלגים אותם. הש"ץ מנגן 'מכלכל חיים בחדש' ואת סוף הסלוק. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בסילוק, עמ' 52 שורה תחתונה: מְשַׁלְשִׁים, במקום: מְשַׁלְשִׁים].

נענועים והלל

לפני אמירת הלל הש"ץ מברך בקול רם את ברכת 'על נטילת לולבי בניגון של ברכת הלל, וביום הראשון מברך כן גם את ברכת 'שהחינו'.

את פסוקי 'הודו' ו'אנא' אומרים ש"ץ ואחריו הקהל בניגון סוכות. פני המנענע למזרח בכל הנענועים, וסדר הרוחות: מזרח, דרום, מערב, צפון, מעלה, מטה. בנוסף לנענועיו באמירת 'הודו' ו'אמר נא ישראל', הש"ץ מנענע גם ב'אמרו נא בית אהרן' ו'אמרו נא יראי ה', והציבור מנענע בכל פעם שעונים 'הודו'. אין מנענעים ב'אנא ה' הצליחה נא'. במילה 'אנא' מנענעים לשתי רוחות, וכן במילה 'נא' לשתי רוחות, הן הש"ץ והן הקהל.

בהלל בפסוקי 'אמרו נא' מכוין הש"ץ להוציא את הציבור כאשר הוא אומרם בקול רם והציבור שותק. יש הנוהגים לומר בלחש גם את פסוקי 'אמרו נא', אבל מקפידים על ענייה משותפת ומסודרת של 'הודו' על כל אמירת 'אמרו' של ש"ץ, כפי הדין, ואין משבשים את סדר העניה מתוך רצון לומר את פסוקו של הש"ץ בקול רם.

קריאת התורה בא' של סוכות

פסוקי הוצאת ספר תורה והכנסתו נאמרים בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים. חצי קדיש אחרי קריאת התורה בניגון סוכות. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בהפטרה, עמ' 72 שורה 7: וְיָשְׁבוּ, במקום וְיִשְׁבְּהוּ].

הושענות

אחר מוסף, לפני קדיש 'תתקבל', אומרים סדר הושענות. מוציאים ספר תורה אחד ומחזיקים אותו על הבימה עד גמר ההקפה. אחרי הוצאת ספר התורה סוגרים את הארון מיד.

ש"ץ אומר: 'הושענא', וקהל עונה: 'הושענא'; ש"ץ אומר: 'למענד אלקינו', וקהל עונה: 'הושענא'. וכן עונה הקהל בשאר שלוש אמירות 'למענד' של ש"ץ. לאחריו אומר הש"ץ בנעימה ידועה את הפיוט 'אערוך שועי' כולו, וקהל עמו. אין אומרים 'הושענא נא' אחר כל צמד מילים, מלבד בשני החרוזים האחרונים, אותם אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענד' ואחרי כל אחד מהם עונה הקהל: 'הושענא', וכפי שנדפס בסידורים והמחזורים. סדר פיוטי הושענות לפי ימי החג הוא קבוע בכל השנים, ונמצא בסדורי ומחזורי אשכנז המובהקים. כך הוא סדר ההליכה בעת אמירתן. ש"ץ פונה לצפון ומתחיל להקיף, ואחריו הולך הרב, ואחריהם הולכים בני הספסל הראשון שחולפים על פניו, ואחריהם בני הספסל השני. בני הטורים הדרומיים מתחילים להקיף מיד אחרי הרב. בני הטור האמצעי נחלקים לשנים, הסמוכים לטור השמאלי הולכים עם בני הספסל הסמוך שמשמאל, והסמוכים לטור הימני הולכים עם בני הספסל הסמוך שממין. כשחוזר הש"ץ למקומו לפני התיבה אחר ההקפה אחרי הושענא, אומר בקול רם: "אני והו הושיעא נא", והקהל אחריה. הש"ץ מנגן כל חרוז של 'כהושעת אלים', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

ערבית מוצאי א' דסוכות

במוצאי יו"ט א' של סוכות, אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים בתוך בית הכנסת לפני 'עלינו'.

תפילין בחול המועד

מניחים תפילין בחול המועד. בארץ ישראל בחשש 'לא תתגודדו' מניחים בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, מברך על התפילין גם בא"י.

הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.
לפני נטילת לולב, וכן לפני הושענות, מתירים את הרצועה מהיד, כדי שלא תחצוץ באחיזת הלולב.
אין הפסקה לפני הלל או מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני יובא לציון, יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד סוכות

'אדון עולם' בניגון סוכות.
הלל ונענועים כמו ביום טוב של סוכות.
מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

קריאת התורה של חול המועד סוכות

בקריאת התורה יש הנהגים גם בארץ ישראל לקרוא כמסורת אשכנז (כשיטת 'מור וקציעה', 'ביכורי יעקב' ו'בהר יראה' שגם בא"י יש מקום לקריאה זו, שהובאה להלכה ברמ"א, ואינה מחמת ספיקא דיומא), היינו, שביום א' של חול המועד הכהן קורא 'וביום השני', הלוי קורא 'וביום השלישי', ישראל ראשון קורא 'וביום הרביעי', וישראל שני קורא שוב 'וביום השני'. מיום שני של חול המועד והלאה, הכהן קורא את היום של אתמול, הלוי קורא את היום הנוכח, ישראל ראשון קורא את היום של מחר, וישראל שני קורא שוב היום הנוכח. חצי קדיש בניגון סוכות.

מוסף של חול המועד סוכות

בחזרת הש"ץ אומרים קדושת 'נקדש'.
ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; סיום הברכה האחרונה – בניגון יום טוב, להודיע על אמירת הושענות.
פיוטי ההושענות נאמרים לפני קדיש 'תתקבל', באופן שנאמרו בראשון של חג.

שבת חול המועד

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.
בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
אומרים 'במה מדליקין' ומקדשים בתוך בית הכנסת.
בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישראל' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'את השם הנכבד', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אזכרה מקדם פלאך'.
קדיש 'תתקבל' אחר הלל, בניגון מיוחד ליום קריאת מגילה.
לפני הוצאת ספר תורה קוראים קהלת בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר הקריאה, קדיש יתום.

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בקהלת, עמ' 159 שורה 3: 'גלגלי, במקום: 'גלגלי; שם, עמ' 166 שורה תחתונה: 'וישפּחּוּ, במקום: 'וישפּחּוּ; שם, עמ' 167 שורה תחתונה, להוסיף את הקרי: 'יְחַבֵּר, אל הכתיב: 'יְחַבֵּר].
בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבן היום כאמור" (נוסח הגאונים והראשונים: "זה קרבן שבת, וקרבן יום חג הסוכות כאמור").
בחזרת הש"ץ של מוסף, מנגן הש"ץ את שתי הברכות הראשונות אבות, ו'מחיה מתים', וכן את שלש האחרונות מ'רצה', בניגון שבת, חוץ מסיום הברכה האחרונה אותה מנגן בניגון יום טוב, להודיע על אמירת ההושענות.
בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישיב'.
לאחר מוסף, קדיש 'תתקבל', אומרים את סדר ההושענות.
באמירת הושענות בשבת אין מוציאים ספר תורה ואף אין פותחים את ארון הקודש.
ההושענות נאמרות באותה נעימה כמו בשאר ימי החג בהם מקיפים עם הלולב.
הש"ץ מנגן את הפיוט 'אום נצורה', והקהל עמו. הש"ץ מנגן כל חרוז של 'כהושעת אב המון', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'.

קדיש תתקבל לאחר ההושענות – בניגון נבחר.
במנחה, סוף קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.
במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח' ומאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו'. אין אומרים 'ויהי נועם'.
אומרים 'ויתן לך' ומבדילים בתוך בית הכנסת.

תקון ליל הושענא רבה

בליל הושענא רבה נוהגים רבים להיות נעורים עד לאחר חצות, וללמוד את סדר תקון ליל הושענא רבה.
קוראים בחבורה בסוכה גדולה (או בבית), את כל ספר דברים ואת כל ספר תהלים.

אין קוראים משנה תורה מתוך ספר תורה, אלא מתוך חומשים, ואופן הקריאה דומה לקריאה של ליל שבועות. יושבים כולם סביב שולחן ובראשם הרב. מחלקים את ספר דברים לפרשיות. הרב פותח בקריאת פרשת **דברים** עד 'שני', וקורא בקול רם בטעמים, ואחריו כל אחד ואחד לפי תורו וסדר ישיבתו קורא בקול רם פרשה אחת, והצבור קורא עמו בלחש. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה.

הרב קורא את עשרת הדברות וכן את פרשת 'וזאת הברכה' כולה. בגמר קריאת ספר דברים, אומרים קדיש יתום.

את מזמורי התהלים קוראים כדרך אמירת תהלים המקובלת מקדמת דנא, היינו המקריא קורא פסוק אחד בקול רם (וקהל עמו בקול נמוך), והקהל עונה אחריו בקול רם את הפסוק שאחריו, וחוזר חלילה. לפני תחילת כל אחד מחמשת ספרי התהלים אומרים את ג' הפסוקים 'לכו נרננה', וגומר. ואחר סיום כל ספר אומרים את ג' הפסוקים 'מי יתן', וגומר, קדיש יתום ונוסח 'יהי רצון' המתאים לאותו ספר. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין סיום קריאת ספר דברים לבין התחלת אמירת תהלים.

שחרית הושענא רבה

אחת מחמש ההשכמות.

לפני התפילה מסירים את טבעות הלולב, לפחות את הטבעת העליונה. מחליפים את הערבות של אגד הלולב בחדשות.

שמים פרוכת ומעילים לבנים של ימים נוראים, עד סוף התפילה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל). 'אדון עולם' בניגון ימים נוראים, וכן ברכת 'על נטילת ידים', ברכת 'להתעטף בציצית' דש"ץ ו'ברוך שאמר'. ברכות השחר ופסוקי דזמרה בניגון חול. אין אומרים פסוקי דזמרה של שבת. 'אור חדש' עד 'לאורו' וכן 'והביאנו' עד 'וליחדך באהבה' אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים, סיום הברכה – בניגון חול.

קריאת התורה בהושענא רבה

הוצאת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. אומרים 'ג' מדות ו'רבו' של ימים נוראים, 'ואני תפילתי'. אין אומרים 'על הכל'.

ניגון הקריאה וברכות העולים לתורה וכן נוסח ה'מי שבירך' – כבכל יום. כהן קורא 'וביום החמישי', לוי 'וביום הששי', שלישי 'וביום השביעי', והרביעי חוזר וקורא 'וביום השביעי'. חצי קדיש אחר קריאת התורה, בניגון ימים נוראים, וכופלים בו 'לעילא'. הכנסת ספר תורה בניגון ימים נוראים.

מוסף הושענא רבה

חצי קדיש לפני מוסף – בניגון יום חול, ומ'לעילא' עד סופו – בניגון שבת. הניגונים בחזרת הש"ץ דמוסף, כבשאר ימי חול המועד, ואומרים קדושת 'נקדש'. להושענות שבעה אנשים מוציאים שבעה ספרי תורה והם מתזיקים אותם על הבימה. ארון הקודש נשאר פתוח במשך ההקפות בלבד. בגמר הקפה ראשונה מחזירים אחד מהספרים, בגמר הקפה שניה מחזירים ספר שני, וכן בגמר כל הקפה ספר נוסף. ההקפה השניה היא 'אערוך שועי'. אחר הקפה שביעית והחזרת ספר שביעי, סוגרים את ארון הקודש. כשאין בבית הכנסת שבעה ספרי תורה, מחזירים לפי מנין הספרים המצויים, בחישוב שהאחרון יוחזר בגמר ההקפה השביעית. ניגוני הפיוטים של ההושענות הם כמו בשאר ימי חג הסוכות. בסוף הפיוט 'אז כעיני עבדים', יש האומרים 'שערי שמים פתח' בניגון סוף הפיוט 'אנסיכה' במלכויות של ראש השנה.

[במחזורי רדליים-באזל, בפיוט 'אמן ישעך בא', עמ' 209 שורה 15, יש להחליף את נוסח הצנוורה (שם רשעים להאבד), בלשון הפייטן: שם צְרִינָה לְהַאֲבִיד].

בגמר אמירת 'הושיעה את עמך', ש"ץ אומר קדיש בניגון נבחר של יום טוב. חובטים את ההושענות אחר קדיש 'תתקבל'.

לאחר החבטות אומרים 'עלינו', שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. את בדי ההושענא מצניעים לשריפת חמץ או לאפיית מצות.

ערבית שמחת תורה

מכירת מצוות לכל השנה: יין לקידוש, יין להבדלה, נר להבדלה, חיפוש, קיפול מפה והושטה, עץ חיים, וכיוצא באלה. שרים 'מה טובו לפני ברכו'.

אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותותיו'. (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.

בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: 'את יום השמיני חג העצרת הזה'.

קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה (יאהרעס קדיש).
קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שירה וריקודים ('הקפות')

מקום המחולות. ריקודים בתוך בית הכנסת לא היו נהוגים בדורות שלפנינו. מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו באשכנז לצאת במחולות שיר לכבוד התורה, בשעות אחר הצהריים של שמחת תורה, סביב מדורה בחצר בית הכנסת, בלא לטלטל את ספרי התורה ובלא לקפץ עמם. היו עורכים שולחן לצד המחוללים וכל החפץ בכך היה מטיב את לבו במיני תרגימא ומשקה המונחים שם. בדורות האחרונים בטלה שמחה זו בצו השלטונות, שאסרו על עריכת מדורות מפני חשש דליקות ושריפות. מני אז לא היו מנהגי מחול קבועים בשמחת תורה בקהילות אשכנז. יש שלא רקדו כלל, ויש שבליל שמחת תורה יצאו במחולות באולמות מיוחדים, ויש שבאותו לילה עשו הקפות עם מחולות בבית הכנסת עם קריאה לילדים, זה בכה וזה בכה.

איסור קיפוף וריקוד בשבת ויו"ט. אסרו חז"ל לרקוד בשבת ויום טוב, והוא באופן ששני רגלי הרוקד הן באויר בבת אחת, כמבואר בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב: "ולא מרקדין, רבי ירמיה רבי זעורה בשם רב חונה 'קיפוף' – עוקר שתי רגליו כאחת, 'ריקוד' – עוקר אחת ומניח אחת". היינו ששני הרגלים באויר, ועקירת הרגל השניה נעשית לפני הנחת הרגל הראשונה. קפיצות וריקודים אלה הם אסורים מעיקר הדין, ולא נהגו בהן באשכנז אף בשמחת תורה שביום טוב שני של גלויות, ולפיכך אותן קפיצות גבוהות בעקירת שני רגלים יחד, שהונהגו בכמה מקומות בזמננו גם בשבת וביום טוב ראשון, באמירת 'משה אמת ותורתו אמת', וקפיצות אחרות כיוצא בהן, אין להן שורש במסורת אשכנז המובהקת. ומה שהתירו גאוני בבל ריקודים של זקנים בשמחת תורה, והעתיקו הפוסקים דבריהם, היינו דוקא ביום טוב שני של גלויות, שהוא מדרבנן, אך לא ביום טוב ראשון ובודאי לא בשבת, שאין יום שמחת תורה חל בשבת בחוץ לארץ. (בני ארץ ישראל עד לימי רבותינו הראשונים נהגו בקריאת תורה תלת-שנתית, ובשמיני עצרת לא סיימו את התורה ולא ערכו אז שום שמחה לגמר קריאתה).

היתר מחול בשבת ויום טוב. היתר גמור הוא לעסוק בשירה הנעשית בהקפות סביב הבימה במעגל, כדרך שמקיפין בלובל, כי אין בה מדיני הריקוד. לפיכך היו אבותינו 'מחנגי' בשמחת תורה, היינו יוצאים במחול, כי "המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב", וכל אחד "נמשך לו תנועת רגליו ללכת מתנועת קול השיר התנועה במחולות".

איסור שירת פסוקים. באשכנז הקפידו על שורת הדין שלא להשמיע פסוקים דרך שיר, אלא בתוך התפילה בלבד. בזמני שמחה הירבו לזמר פיוטים וזמירות אך לא פסוקים. לפיכך בעת ריקודי שמחת תורה שרים רק מילים של קדושה שאינם פסוקים, הן פיוטים והן מילות תפילה והתעוררות. בין ההקפות שרים שירים שונים בלשון הקודש ואף בלשון אשכנז, כגון 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין קאלקיניו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך', וכן אומרים בנעימה יפה שני מזמורי תהלים שלמים 'אודה ה' בכל לבבי'.

נשים ונערות בבית הכנסת. היות ולפי עיקר המסורת לא נערכו ריקודים מחולות בתוך בית הכנסת, לא הורגלו באשכנז להתיר כניסת נשים ונערות לבית הכנסת בשמחת תורה, מלבד ילדות קטנות בגיל שאין מונעים מהן את הכניסה לבית הכנסת בכל השנה כולה.

שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה

בבתי הכנסת כמנהג אשכנז המובהק בארץ ישראל, התקבלה ההנהגה לסיים את תפילת ערבית לגמרי, והחפץ ללכת לביתו, לקדש ולסעוד, יכול לעשות כן. האחרים נשארים בבית הכנסת ונוהגים לפי הסדר דלהלן שאינו חלק מתפילת ערבית, ושאוּב מהנהגות של קהילות אחדות באשכנז בדורות האחרונים.

פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומרם עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, ואומרים את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים, את הפסוק 'ויהי בנסוע' בניגון שבת. לפני 'גדלו' מוציאים ספרי תורה לשם 'חיפוש' (ועמם את שאר הספרים, "דרך כבוד של מעלה").

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוּחו את אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו' בניגון ימים נוראים. הקפות בשירה ורננה. 'אנא ה', 'אלקי הרוחות' וכו', אומרים בניגון 'אגיל ואשמח'. כל מי שמכובד באמירת החרוזים הללו בכל הקפה והקפה לובש טלית משום כבוד הציבור. בין ההקפות שרים שירים שונים, כגון 'אודה ה' בכל לבבי', 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין קאלקיניו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך' (השירים מופיעים בתדפיס מיוחד).

אחר ההקפות עושים את 'חיפוש', היינו שגוללים את ג' ספרי התורה למקום הקריאה של מחר. נערים שאינם בני מצוה, שהתכוונו והודיעו לגבאים לפני החג, קוראים בספרי התורה הללו בלא ברכה בטעמי המקרא בפרשיות שעומדים לקרוא מחר. כל נער קורא כשלשה פסוקים ולאחר מכן הקהל אומר לו בקול: 'יישר כח'. בשעת הקריאה, על הקהל ליֵשב במקומות מסודרים, כבקריאה רגילה, לכבוד המקום ולכבוד התורה, ולא להסתובב ולהרעיש.

הכנסת ספר תורה בשירה: 'יהללו', 'לדוד מזמור', 'ובנחה יאמר'. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה.

שחרית שמחת תורה

ש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא 'הא-ל בתעצומות'). 'הגדול' נאמר בניגון יום טוב, 'המלך' – בניגון ימים נוראים, 'שוכן עדי' – בניגון שבת, 'וכתוב' – בניגון ברכת המגילה, 'בפי ישרים' – בניגון שני ספרי תורה, ומסיים בניגון יום טוב.

תפילת שחרית מברכת יוצר עד 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' מורכבת מניגוני השנה. אומרים יוצרות של שמחת תורה: יוצר 'אשרי העם' (גם במחזורי פולין), סלוק היוצר 'אשריך ישראל' (רק במחזורי אשכנז), אופן 'אשרי אום קדושי' (רק במחזורי אשכנז). בסוף האופן, הש"ץ מנגן מיעל כסאי בניגון 'רחם מצוקים' של הפיוטים של קדושת מוסף של ר"ה. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מיעל הראשונים' אומרים אותו בניגון. אומרים בניגון את הזולת 'אז בקשוב' (נמצא גם במחזורי פולין). את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' – בניגון ברית מילה.

ברכת כהנים וקדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'). פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומר עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, והש"ץ אומר את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים. לפני 'גדלו' מוציאים את כל ספרי התורה ואין מכבדים בחורים בנשיאתם.

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוחז אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו'. אחר כך אומרים 'רוממו' עד 'בישועתו'. נושאי ספרי התורה מקיפים סביב הבימה ג' פעמים, הקפות ממש "כמו שמקיפים עם הלולב" (כמבואר ברמ"א), והקהל אינו מקיף אלא מנשק את ספרי התורה בעברם על פניהם. בכל אחת מהקפות אלה אומר החזן 'אנא ה', 'אלקי הרוחות', בניגון 'אגיל ואשמח'.

בגמר הקפה שלישית מחזירים את רוב ספרי התורה לארון הקודש, מלבד ג' ספרי התורה שקוראים בהם. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה. החזן ושנים שעמו מביאים את ג' הספרים לבימה, ואומרים 'על הכל' בניגון.

קריאת התורה דשמחת תורה

יועזר ויגן' אומרים בניגון בר מצוה.

קריאת התורה בפרשת 'וזאת הברכה' היא עם חמשה קרואים בלבד. כהן עולה עם כל הכהנים החפצים לצאת בברכתו ולוי עולה עם כל הלויים החפצים לצאת בברכתו וישראל עם כל הישראלים החפצים לצאת בברכתו (כנזכר במשנה ברורה סי' תרס"ט ס"ק י"ב). כהן קורא עד 'מצריו תהיה', לוי – עד 'ובין כתפיו שכך', שלישי – עד 'אלפי מנשה', רביעי – עד 'עם ישראל', חמישי עם כל הנערים – עד 'ובגאותו שחקים'.

ברכות עולי התורה וקריאתה הן בניגון הרגיל ולא בניגון של ימים נוראים. בימי שביד' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. העולה ליכל הנערים' מברך את ברכות התורה במתון מהרגיל, כדי שיוכלו הנערים הרכים לברך עמו. אחר ברכה אחרונה של 'כל הנערים' אומר כל הקהל את הפסוק 'המלאך הגואל' בטעמי המקרא. ש"ץ מברך בימי שברד' משותף את העולה החמישי עם כל הנערים.

אחר אמירת 'מרשות' לחתני תורה ובראשית, הולכים אל מושב החתן, פורסים מעליו טלית ומוליכים אותו אל הבימה בשירת 'ויהי בישורון מלך'.

חתן תורה קורא בעצמו את פרשתו.

את שלושת הפסוקים האחרונים מקדים הקהל ואומרם בקול רם, ואחריו קורא חתן תורה. בסיום הספר קורא הציבור בקול רם כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), חתן תורה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה. שרים את החרוז הראשון של הפיוט 'אחד יחיד' לחתן תורה ולחתן בראשית, מיד אחר סיום ברכת 'אשר נתן'. אחר גלילה, מברכים את חתן התורה בימי שביד', ואז אומרים 'מרשות' של חתן בראשית.

כשמגיע הקורא ל'ויהי ערבי' של כל אחד מימי הבריאה, מקדים הקהל לומר בנעימה ידועה: 'ויהי ערב ויהי בוקר יום...', וחוזר על כך הקורא.

אחר קריאת יום הששי, ממשיך הקהל לומר 'ויכולו' עד 'ברא אלקים לעשות', וחוזר הקורא על ניגון הקהל של 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי', וממשיך לקרוא בטעמי המקרא את פרשת 'ויכולו'.

חתן תורה וחתן בראשית בשובם מן הבימה למקומם אומר להם כל אחד מהעומדים בדרכם: 'מזל טוב', והם עונים: 'ברוך תהיה'.

חצי קדיש אחר הקריאה נאמר בניגון שמחת תורה (ויש – בניגוני 'יאהרעס קדיש').

לאחר גלילת התורה מברכים את חתן בראשית בימי שביד'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.

לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוחז ספר תורה בידו ומברך את הרב בימי שביד' של 'מתנת יד', ואחר כך אוחז הרב את ספר התורה ומברך בימי שביד' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן). אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. הנהגים לאמרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעה אמירת 'מי שביד' של 'מתנת יד'.

שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם

'אשרי' בניגון ימים נוראים. ש"ץ נוטל ספר תורה של מפטיר, חתן תורה נוטל ספרו וחתן בראשית נוטל ספרו, ובעמדם יחד כשבידיהם ג' ספרי התורה אומרים בנעימה: 'אשר בגלל אבות', 'ישו וגילו', 'אשריכם ישראל', 'אגיל ואשמח'.

באמרם את החרוז החוזר: 'נגיל ונשיש', הם מכרכרים קלות וסובבים במקומם, וכן מכרכרים באמרם: 'תורה היא עץ חיים'.

בפיוט 'התקבצו מלאכים', אחר כל אחד מעשר שמותיו של משה רבנו ע"ה, אומרים: "...עלה למרום והוריד עז מבטחה", ואומרים שוב בנעימה: 'התקבצו וימי עלה' לפני השם הבא אחריו, לפי הסדר. בפיוט 'אגיל ואשמח' מזמרים לכל אחד משמות אבות העולם את כל הבית: "...שמח בשמחת תורה בא יבוא צמח בשמחת תורה, תורה היא עץ חיים לכולם חיים כי עמד מקור חיים", ובמחזורים קיצרו המדפיסים. פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני ימים נוראים. 'לדוד מזמור' – בניגון יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.

תפילת גשם

לפני מוסף תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל). תחילת 'אשרי' וסופו, 'יהללו' וסדר הכנסת ספר תורה נאמרים בניגון ימים נוראים. קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל. לפי תפילה בלחש מכריז הש"ץ: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הקהל אומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ('הגשם' הגימל בסגול ולא בקמץ) בתפילה זו ואילך. תפילת גשם נאמרת בתוך חזרת הש"ץ. פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת. אחרי 'אתה רב להושיע', עדיין אין אומרים 'יטריח לפלג', אלא ש"ץ אומר: 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וממשיך 'מכלכל חיים בחסד' בניגון שבת עד 'ומצמיח ישועה', ורק אז אומרים 'יטריח לפלג' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים. (כולם גם במחזורי פולין, מלבד האחרון 'איום זכור'). [במחזורי דלהיים-באזל, יש לתקן בפיוט 'איום זכור', עמ' 96 שורה 2: בְּשִׁקְתוֹת, במקום: בְּשִׁקְתוֹת]. בסוף הפיוטים מקדימים: "לשובע ולא לרזון", ואחר כך אומרים: "לחיים ולא למות". אז ממשיך הש"ץ ומנגן בניגון מיוחד: "מְלֶכֶךְ מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ יְשׁוּעָה וְאֵין דּוֹמָה לָךְ", ומסיים בניגון שבת: "בא"י מחיה המתים". את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'איום זכור נא'. כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את הברכה בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'), וכופלים בו 'לעילא'. 'אין כאלקינו' ו'אנעים זמירות', בניגון ימים נוראים.

ממתקים לילדים

מחמת ההקפדה לא לאכול בתוך בית הכנסת, חלוקת תבילות תשורה-מזכרת מחתני תורה ובראשית לילדים, נעשית בצורה מסודרת מחוץ לבית הכנסת, אחר סיום תפילת מוסף.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדוד ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדיש').

שמחה לכבוד התורה

בשעות אחר הצהריים, לפני מנחה או לאחריה, מתאסף הקהל למחולות לכבוד התורה. אין מוציאים ספרי תורה, ואין אומרים 'אתה הראית'. מחוץ לבית הכנסת מכינים מזונות, פירות ומיני מתיקה עם משקאות, ואוכלים ושותים ושמים שמחה של מצוה.

מוצאי יום טוב

במוצאי יו"ט אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'.

אסרו חג וסוף חודש תשרי

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון עד סוף החדש ובאסרו חג אין אומרים 'למנצח'. ב'וה' אומרים 'א-ל ארך אפים' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון.

שבת בראשית

אומרים יוצר 'א-ל נשא', אופן 'לבעל התפארת' בניגון ידוע, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אחשבה לדעת'.

כהן עד יום שלישי, לוי עד יום חמישי, שלישי עד לעשות, רביעי עד 'הוא שמו', חמישי עד יולבשם, ששי עד 'לקח אתו אלקים'.

חתן בראשית עולה לתורה.

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש מרחשון יהיה ביום הששי ולמחרתו ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'הלכה ותוספות'.

בסוף קדושה של מוסף אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישכיל'.

ש"ץ מנגן קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.

מסיבת חתן בראשית לכל הקהל אחר תפילת מוסף.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

מרחשון

א' דראש חדש מרחשון

בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא באמירת 'והוא רחום'.

ליל ראשון של ראש חודש לפני תפילת שמונה עשרה, מכריזים: 'יעלה ויבא'.

'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר.

אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. במוסף של חדשי שנה מעוברת אין מוסיפים 'ולכפרת פשעי' (מלבד בחודש העיבור עצמו אדר שני).

פרשת נח – ב' דראש חדש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.

אומרים יוצר של שבת וראש חודש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'.

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש.

לאחר הגבהת הספר הראשון מברכים את העולה השביעי ב'מי שבירך'.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבן ראש חדש כאמור".

בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יזריח'.

'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', ו'ביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ומ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם' ממשך בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקינו עד 'החדש הזה' – בניגון יו"ט, 'לטובה ולברכה' עד 'עון' – בניגון 'הלכה ותוספות' (כמו ביחדשהו' של ברכת חדש מרחשון), 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

במנחה, לוי קורא עד 'ונסוע הנגבה'.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

שאלה

בערבית ליל ששי, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת לך לך

ב'מי שבירך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'. במנחה כהן קורא עד 'מעל עבדך'.

תענית שני קמא (של בה"ב)

יש המתענים כל היום כולו כמבואר בשולחן ערוך, ויש המתענים רק תענית שעות.

כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת, אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'.

לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. כאשר אין עשרה מתענים, אין אומרים 'עננו' ואת הסליחות אומרים

לאחר חזרת הש"ץ, ובתחילתן משמיטים את משפט הפתיחה 'סלח לנו' ופותחים מיד באמירת 'א-ל ארך אפים',

ובסופן אין מוסיפים את התחינות של עשיית 'עננו' וכוליה.

סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק.

אחר 'והוא רחום' הגדול, נפילת אפים ויה' אלקי ישראל', אומרים 'שומר ישראל' שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. כאשר יש עשרה מתענים קוראים בתורה בפרשת 'ויחל'. במנחה כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת מוציאים ספר תורה וקוראים בו 'ויחל' ובתפילת שמונה עשרה אומרים 'עננו'. במנחה אין אומרים 'שומר ישראל' אחר נפילת אפים אלא ממשיכים כרגיל 'ואנחנו לא נדע'.

תענית חמישי

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית חמישי כמנהג אשכנז המובהק. הפזמון 'רועה ישראל' נאמר בניגון 'מלאכי רחמים'. בסוף כל קטע, הש"ץ מוסיף את החרוז החוזר: 'ה' אלקים סלח נא, מי יקום יעקב כי קטן הוא'.

פרשת וירא

מסיימים את ההפטר בהפטרות במילים: 'ותאמר שלום'.

תענית שני בתרא

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית שני בתרא, כמנהג אשכנז המובהק.

פרשת חיי שרה

לוי קורא עד 'עם אדני אברהם', רביעי – עד 'לבן אדני', חמישי – עד 'וישתחו ארצה לה', ששי – עד 'אחרי אמו'.

פרשת תולדת

חמישי קורא עד 'ויברכהו', ששי – עד 'ברוך יהיה'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש כסלו יהיה מחר ביום הראשון". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'מעוז צור'. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, והיינו גם בערבית של מוצ"ש. במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חדש'.

כסלו

פרשת וישלח

מפטירים 'חזון עובדיה'.

הדלקת נר חנוכה

נהגו בכל תפוצות אשכנז להדליק נר חנוכה בבית לאחר צאת הכוכבים. מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו בכל תפוצות האשכנזים להתפלל ערבית מבעוד יום, והדלקת נר חנוכה אחרי תפילת ערבית. בדורות האחרונים מעת שנוסדו חברות 'מעריב בזמנו', יש שהקדימו את הדלקת נר חנוכה לערבית, ויש שהקדימו ערבית לנר חנוכה. בבית הכנסת מדליקים לפני ערבית. מדליקים בבית הכנסת נרות זקופים, הן של שעוה הן של שמן בבזיכים זקופים בהם הלהב עולה כבמנורת בית המקדש. המנורה מוצבת דרומית לארון הקודש, והמדליק עומד כשאחוריו לדרום ופניו לצפון. ביום הראשון מתחיל מימינו, שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ובשאר ימים מתחיל מהשמאלי הנוסף ופונה לימינו. נוסח הברכה הוא: "להדליק נר שְׁלַחַנְיָה". הש"ץ אומר בנגינה מיוחדת את הברכות ולאחריהן: 'הנרות הללו'.

ערבית לילי חנוכה

נהגו שהציבור כולו מגיע להדלקת הש"ץ, בפרט בלילה הראשון, להגדיל את פירסום הנס ברוב עם. לפני ערבית אומרים: 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול. 'ברכו' מאריכים לומר בניגון כבמוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין אומרים בו תחנון.

אין מכריזים 'על הנסים' לפני שמונה עשרה, כי זוכרים לאומרו מחמת הדלקת הנר. הנוסח הוא 'על הנסים' בלא וי"ו החיבור ('ועל הנסים').
בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.
מהפיוט 'מעוז צור' שרים רק את חמישה הבתים שבדאי נתחברו על ידי הפייטן ר' מרדכי, בלא תוספות שנתפרסמו בתקופה מאוחרת כמו 'חשוף זרועי' ודומיו.
נרות חנוכה של בית הכנסת דולקים ברציפות מעת לעת, ואם אי אפשר, חוזרים ומדליקים אותם בשחרית.
בליל ראש חודש מכריזים לפני שמונה עשרה: 'ראש חודש'.
אבל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חנוכה, אך אינו מסתיר את העטרה השחורה בטליתו.

שחרית ימי חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'.
מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
'הודו' ו'אנא' שבהלל – בניגון 'מעוז צור'.
בקריאת התורה יש הנוהגים גם בארץ ישראל לקרוא כנהוג בחוץ לארץ, היינו מיום שני עד יום שביעי של חנוכה (חוץ משבת וראש חודש), כהן ולוי קוראים בנשיא של אותו יום וישראל בנשיא של מחר. ביום אחרון של חנוכה, כהן ולוי קוראים בנשיא של יום שמיני וישראל גומר את פרשת נשא ואינו מוסיף פסוקים מתחילת פרשת בהעלותך.
חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון 'שני זיתים'.

ליל שבת חנוכה

בערב שבת לפני מנחה מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת.
'לכה דודי', לפחות את החרוז האחרון, מזמרים בניגון מיוחד לשבת זו.
בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. סיום ברכת 'השכיבנו' והחלק הראשון של חצי קדיש – בניגון מיוחד לשבת זו.
אחר 'יגדל' שרים 'מעוז צור' בציבור.

שחרית שבת חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. 'בפי ישראל' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.
אומרים יוצר 'אודך כי אנפת', מאורה 'שני זיתים' בניגון. חתימת הברכה מ'אור חדש' בניגון 'כי א-ל שומרינו' של שבת חנוכה.
נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אין צור חלף'.
החלק הראשון של חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון 'כי א-ל שומרינו', והחלק השני בניגון מיוחד לשבת חנוכה.
למפטיר קוראים בספר שני בפרשת נשא, מ'ביום הרביעי' עד 'קרבן אליצור בן שדיאור'.
מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חדש טבת יהיה ביום השני'. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו באחד מניגוני חנוכה.
בסוף קדושת מוסף, אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישלח משיחו'.
קדיש 'יתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה בשבת חנוכה

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.

מוצאי שבת חנוכה

בעת אמירת 'ויהי נועם' עורכים את הנרות.
אחר קדיש 'יתקבל', לפני 'ויתן לך', מדליק ש"ץ נרות חנוכה, ומבדיל לפני 'שיר המעלות' כבכל מוצאי שבת.
אף במוצאי שבת בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.

טבת

ראש חדש טבת

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר 'לששון ולשמחה' עד 'עון', בניגון 'שני זיתים', וממשיך בניגון יום חול.

פרשת ויגש

שלישי קורא עד 'רוח יעקב אביהם', רביעי – עד 'הביא אתו מצרימה'.

עשרה בטבת

מלבישים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה. אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה. לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים', ככלל תענית ציבור, גם כשאינה בימי שני וחמישי. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". במנחה אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'. בארץ ישראל עולים הכהנים לדוכן במנחה.

פרשת ויחי

רביעי קורא עד 'לבן שנים מחלבי', חמישי – עד 'קויתי ה"', ששי – עד 'עם רב'. חמישי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת הפסוק 'לישועתך קויתי ה"' שבסופה. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנַתַּחֲזֶק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר משום סיום הספר.

פרשת וארא

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש שבט יהיה ביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו באחד מניגוני פרשת שקלים.

שבט

פרשת בא

במנחה, כהן קורא עד 'מזה אתכם', לוי עד 'לפני העם'.

פרשת בשלח

בפסוקי דזמרה מנגן הש"ץ את שירת הים בניגון קריאתה בתורה בשבת זו. את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' – בניגון ברית מילה. שלישי ורביעי הן עליות חשובות. אוכלים תבשיל של חטים ונותנים חטים לפני העופות. יש המקפידים ליתנם לעופות לפני כניסת שבת, ויש המקילים להניחם בשבת לפני החלון ולא לפנים ממש.

ט"ו בשבט ('חמשה עשר')

אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו ובמנחה בו ביום אומרים. בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל תפילה שאין בה תחנון. אין האבל עובר לפני התיבה אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'. ט"ו בשבט הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם אחר חצות. ראשי ישיבה מזמינים את תלמידיהם לביתם לסעודה קטנה שיש בה דברי תורה. אוכלים חמשה עשר פירות כמנין ט"ו, בתוכם משבעת המינים, ולא פירות האדמה. יש האוכלים את כל מיני האילן הנמצאים בט"ו בשבט. יש האומרים: "יהי רצון וכו' שתתן ריח טוב וטעם טוב בפירות בשנה הבאה עלינו לטובה".

פרשת יתרו

בשחרית אומר החזן בניגון מיוחד: 'ישמח משה', עד 'וכן כתוב בתורתך', ויש האומרים בניגון עד 'שבת וינפש'. שלישי קורא עד 'אשר תדבר אל בני ישראל', רביעי – עד 'המה יעלו בהר', חמישי – עד 'יעננו בקול'. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה. עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה.

את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון. פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'יתגנב', 'שקר'.

פרשת משפטים

לוי קורא עד 'המבעיר את הבערה'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. קוראים למפטיר מוישכך העני'. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אדר הראשון יהיה ביום הרביעי וביום החמישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו באחד מניגוני פרשת שקלים שונה מזה שהשמיעוהו בברכת החדש שעבר.

אדר א'

פרשת תרומה

לוי קורא על 'לפני תמיד, שלישי – עד 'מראה בהר', רביעי – עד 'מלמעלה', חמישי – עד 'הראית בהר', ששי – עד 'כן יעשו'. במנחה, כהן קורא עד 'לכבוד ולתפארת', לוי – עד 'ואת השש'.

פורים קטן

בערבית י"ד אדר ראשון ובשחריתו, וכן בט"ו בו, אומרים 'ברכו' בניגון הארוך של ימים שאין בהם תחנון. אגל אינו עובר לפני התיבה בכל התפילות. אין אומרים תחנון (גם במנחה), ולא 'א-ל ארך אפים' ביום חמישי, ולא 'למנצח'. בפורים קטן יש האוכלים ושותים ושמחים בשמחה של מצוה.

פרשת כי תשא

כהן קורא עד 'לדרתם', לוי – עד 'אשר צויתך יעשו', שלישי – עד 'לעשות לעמו', רביעי – עד 'היום ברכה', חמישי – עד 'ונחלתנו'. תחילת ההפטרה בפסוק 'וישלח אחאב'.

פרשת ויקהל

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'ויעש חירום' ומוסיפים שני הפסוקים, 'ותשלם' ו'אז יקהל'. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אדר השני יהיה ביום הששי ולמחרתו ביום השבת הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו באחד מניגוני פורים (ניגון 'ויתלו את המן' אינו של פורים, אלא מושאל מהולכת חתן וכלה לימינן!).

אדר שני (ואדר)

ראש חודש

חודש אדר שני, מכונה בספרי רבותינו בשם: 'ואדר'. בראש חודש במוסף מנגן הש"ץ אמת המילים מ'לששון ולשמחה' בניגון של פורים. את המילים 'ולכפרת פשע' מוסיפים רק בחודש זה ולא בשאר חודשי השנה המעוברת.

בדיקת מזוזות

יש שנהגו לבדוק תמיד את המזוזות בשנה מעוברת בחודש העיבור.

פרשת פקודי – ראש חדש – פרשת שקלים

לקראת כל אחת משבתות ארבע הפרשיות תולים פרוכת ומניחים כסויים מיוחדים של עמוד הש"ץ והאלממור (בימה).

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמר' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.

לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.

אומרים יוצר 'א-ל מתנשא לכל'. אומרים אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה אהבת'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אז מאז זמות'.

מוציאים שלושה ספרי תורה, ועולים ששה קוראים בספר ראשון.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק חֶזֶק וְנִתְחַזְק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.

את העולה הששי מברכים בימי שבידך' לאחר הגבהת הספר הראשון. לשביעי קוראים את פרשת ראש חדש. לאחר עליית שביעי לספר שני, מכסים את הספר, מניחים את ספר תורה השלישי לשמאל השני, ואומרים חצי קדיש. אין מניחים ספר תורה ראשון על הבימה.

חלקו הראשון של חצי הקדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש, וחלקו השני – בניגון פרשת שקלים.

'מי שבידך' לשביעי – לאחר הגבהת הספר השני.

מפטירים 'בן שבע שנים יהואש'.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבן ראש חדש כאמור".

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אשכול איווי', בניגוני פרשת שקלים, בהם מזמרים חלק מהקדושה. בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יזרח' של שבת ראש חודש. ש"ץ אומר 'לדור ודור' ואילך בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת עד 'זה קרבן שבת', והחל מהמילים 'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם', ממשיך בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקיני' עד 'החדש הזה' – בניגון יו"ט, 'לטובה ולברכה' עד 'עון' – בניגון פורים, 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת.

קדיש 'תתקבל' – בניגון פרשת שקלים.

במנחה כהן קורא עד 'לרצנו לפני ה'.

מנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת ויקרא – פרשת זכור

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

בשחרית אומר הש"ץ את המילים 'וכתוב רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה', בניגון 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם' של ברכת המגילה. 'בפי ישרים' – בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה.

אומרים יוצר 'זכור את אשר עשה', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה מלא רחמים'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אזכיר סלה'. בסילוק 'אלקים אל דמי' אומר החזן את הקטע 'והמזכירים את ה' עד שוש אשים בה', בניגון פרשת זכור.

לוי קורא עד 'תקריב מלח', שלישי – עד 'ריח ניחח לה', רביעי – עד 'לא תאכלו'.

חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון פרשת זכור.

רבים מקפידים על הוראת רבינו נתן אדלר שנשים תשמענה את קריאת פרשת זכור.

למפטיר מעלים את הרב.

הקריאה המקובלת היא 'תמחה את זכר עמלק', הזי"ן של 'זכר' בצירה, ולא נהגו לכפול את הקריאה.

בהפטרה את המילה 'ומה' (קול הצאן הזה באזני), יש האומרים אותה בהטעמה מיוחדת כדי להבליט את הרמוז של הנביא לגעיית הצאן.

קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון פרשת זכור.

שחרית תענית אסתר

אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.

סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתענית ציבור בשאר ימות השנה.

לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים', כבכל תענית ציבור, גם כשאינה בימי שני וחמישי.

מחצית השקל

נותנים כספי צדקה לפני מנחה לתוך שלוש קערות מיוחדות, המסומנות במילים: 'מעות פורים', 'מחצית השקל' ו'צדקה'.

'מעות פורים'. עבור: חלוקה לעניי העיר לסעודת פורים, היינו מתנות לאביונים. סכום הנתינה: ג' מחציות מטבע של אותה מדינה.

'מחצית השקל'. עבור: לומדי תורה בירושלים, זכר לשקלים שנשלחו לירושלים. סכום הנתינה: ערך מחצית השקל בזמן שביהמ"ק היה קיים, שהוא כעשרה גרם כסף טהור - העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט. (מרח היחוס סופר' נתן מחצית שקל עתיקה אמיתית שהיתה ברשותו, ופדאה אחר כך).

'צדקה'. עבור: מטרות צדקה שונות, מצד אגרא דתעניתא צדקתא. סכום הנתינה: דמי הסעודות שלא נאכלו בתענית, ככל אשר ידבנו לבו.

מנחה של תענית אסתר

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בפסוק אחרון של 'ויחל', קוראים המילים 'אשר אתה בקרבו בניגון קדמא ואזלא של מגילת אסתר. כהנים עולים לדוכן בארץ ישראל. 'שים שלום'. אין אומרים לא 'אבינו מלכנו', לא תחנון ולא 'שומר ישראל'.

ליל פורים

מרבית באורות ונרות בבית הכנסת. אכל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות פורים. 'שיר המעלות' וחצי קדיש נאמרים לפני ערבית, כבכל מעריב בזמנו בחול. 'ברכו' – בניגון ימים שאין אומרים בהם תחנון. אחר שמונה עשרה אומרים קדיש 'תתקבל', וקוראים את המגילה. אחר קריאת המגילה אומרים 'ואתה קדושי ושוב קדיש 'תתקבל'. 'עלינו'.

קריאת המגילה

לקריאת המגילה עומד הרב לימין הקורא והגבאי – לשמאלו. פותחים את המגילה ופושטים אותה עד סופה וכופלים את היריעות זו על זו באופן שתהיינה היריעות הראשונות לעיני החזן בתחילת הקריאה. יש הנוהרים שלא לגעת במגילה בעת הקריאה משום 'האוחז ערום', ואוחזים אותה בעמוד ונרתיק המחברים לה. לפני אמירת הברכות מכריזים: "שתיקה יפה בשעת קריאת המגילה והברכות". בקריאה של ליל פורים ראוי לכוין בברכת 'שהחינו' על משלוח מנות וסעודת פורים של מחר, מפני שאין מברכים 'שהחינו' ביום. את הפסוקים הבאים אומר הקהל תחילה ואחר כך הש"ץ: 'איש יהודי עד ימיני' (ב, ה) / 'ומרדכי עד יושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים עד יוקרי' (ח, טז) / 'חמש מאות אישי עד יעשרתי' (ט, ו-ו) / 'כי מרדכי עד הסוף (הפסוק האחרון). בפסוקים הבאים קוראים בניגון איכה: 'וכלים מכלים שונים' (א, ז) / 'אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל' (ב, ו) / 'והמלך והמני' עד 'ומרה' (ג, טו - ד, א) / 'אבל גדולי עד לרבים' (ד, ג) / 'וכאשר אבדתי אבדתי' (ד, טז) / 'כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי' (ח, ו). בפסוקים הבאים משמיעים ניגוני שמחה ידועים: 'להראותי עד 'היא' (א, יא) / 'להיותי עד יעמו' (א, כב) / 'והנערה' עד 'ועש כן' (ב, ד) / 'ובהגיע תור אסתר בת אביחילי' (ב, טו) / 'ויאהבי עד יושתיי' (ב, יז) / 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' (ו, א) / 'מהרי' עד 'אשר דברתי' (ו, י) / 'ויתלוי עד 'שככה' (ז, י) / 'הרצים' עד 'הבירה' (ח, יד) / 'ומרדכי עד יושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים עד יוקרי' (ח, טז) / 'וכל מעשה' עד 'יפרסי' (י, ב) / 'כי מרדכי עד הסוף (הפסוק האחרון). בפסוקים הבאים מרים הקורא את קולו, מפני שהשם הו"י מופיע בראשי התיבות או בסופן: 'היא וכל הנשים יתנו' (א, כ) / 'יבא המלך והמן היום' (ה, ד) / 'זה איננו שוה ליי' (ה, יג). וכן מרים קולו באמירת: 'רוח והצלה' עד 'אחרי' (ד, יד) / 'ככה' עד 'ביקרו' (ו, יא).

שחרית פורים

אחת מחמש ההשכמות. אומרים 'אדון עולם' באחד מניגוני פורים, וכן יעלו מושיעים' עד 'לאמרי'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ויאהב אומני'. בסוף כל קטע הש"ץ אומר את שני החרוזים האחרונים בניגון, ובמילה הנזכרת מהפסוק הש"ץ מגביה את קולו. בברכת המינים, אומר הש"ץ בניגון זה את החרוזים 'לכד' ו'רנני'. לפני סיום ברכת המינים, הש"ץ מנגן מ"י"ו ליום בניגון פורים אבל מראשי קמותיו מנגן בניגון הידוע הני"ל. באמירת 'שובר אויבים ומכניע זדים' מרים הש"ץ את קולו בניגון הנהוג בברכת 'שומע תפילה'. חצי קדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון של פורים.

אין מברכים 'שהחיינו' בקריאת המגילה של שחרית, שכבר יצאו בברכה של אתמול.
אין אומרים 'אשר הניא', מפני שאמרו קרובות בחזרת הש"ץ, אך מזמרים 'שושנת יעקב'.

סעודת פורים

מקדימים ביותר את הסעודה מפני כניסת שבת.
אוכלים בשר מעושן ומכונה 'המן' (מפני שתלוי בעת העישון), ואת המאפה בצורת אדם הקרוי 'המן'.
יש נוהגים לומר 'אגגי קם לאבד ידידים', או זמירות ושירים אחרים בלשון הקודש וביידיש-דייטש.

פרשת צו – הפסקה א' – שושן פורים

בשחרית אומרים יוצר 'אור זרוע'.
ש"ץ אומר קדיש 'תתקבל' אחר מוסף בניגון נבחר.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת שמיני – פרשת פרה

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', ונאמר, 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אום אשר בך דבוקה', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אשרי כל חוסי בך'.
בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אצולת אומן'. אין אומרים בהם את הקטע 'זאת הקשה'.
חצי קדיש אחר קריאת התורה וקדיש 'תתקבל' אחר מוסף, נאמרים בניגון פרשת זכור.

פרשת תזריע – פרשת החודש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', ונאמר, 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמר' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.
בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.
בשחרית אומרים יוצר 'אות זה החודש', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'א-ל עושה נפלאות'.
בחזרת הש"ץ אומרים קרובות של 'אתית עת דודים'. [בחרוזים לפני 'מלך ה' לעולם', יש לתקן: 'הדם מגר נזוד עקש', במקום 'הדם אשר מוגר והודש'.]
אחר הקריאה אומרים חצי קדיש בניגון פרשת שקלים והחודש.
מפטירים 'כה אמר ה' אלקים' עד 'ועולת תמיד'.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש ניסן יהיה למחר ביום הראשון". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'אדיר הוא'.
במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ראשון אמצת'.
[בפיוט זה, בקטע הנאמר בסוף ברכת 'מודים', יש להחליף את נוסח הצנזורה (צאת למרחב מלחץ ארבע מלכיות: ארבע מלכיות נראה נא), בלשון הפייטן: צאנן צייע לרושש ארבע מלכיות, ארבע מלכיות נדווש נא].
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חדש'.

ניסן

ימי חול

אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, אבל בימי שני וחמישי אומרים 'א-ל ארך אפים', גם אם חלים בערב פסח ואסרו חג.
מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית ובערבית כניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אבל אינו עובר לפני התיבה. בעל 'ארציט' עובר.

ראש חדש ניסן

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'אדיר הוא', וממשיך בניגון יום חול.

פרשת מצורע – הפסקה ב'

בשחרית אומרים יוצר 'אורות מאופלי'.

לאחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש את דרשת שבת הגדול מענייני פסח. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן". אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.

במוסף לפני 'אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו' אומרים את הסדר 'אדיר דר מתוחים'.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

י"ב ניסן – תענית בכורות

היות וערב פסח חל השנה בשבת, הבכורים מקדימים להתענות ביום ה' י"ב בניסן.
תענית בכורות נהגו מקדם להשלימה, ואף מי שהקל בשאר שנים לאכול קמעה אחרי השעה התשיעית שלא להיכנס לחג מעונה, השלים בתענית שהוקדמה.

בכורים קטנים שלא הגיעו למצוות, אבותיהם מתענים עליהם. אם האב חלש, יכול לפדות את תענית בנו הקטן.
בדורות האחרונים פשטה בכמה מקומות ההנהגה, שהבכור פוטר עצמו מתענית על ידי סיום מסכת שסיים בעצמו.
יש שהקילו עוד יותר שאף מי שלא נשתתף בלימוד המסכת ובא אל הסיום הזה אך כדי לפטור עצמו מן התענית, גם הוא נפטר מסיומו של חברו, ויש מפקפקים בהיתר זה.

י"ג ניסן ערב שבת הגדול – עירוב חצרות

לאחר שחרית מכריזים בבית הכנסת את סוף זמן שריפת חמץ.
הנהיגו קדמונינו לעשות עירוב חצרות במצה שמתקיימת ימים רבים ואינה מתעפשת, ולכן קבעו לערב החצרות בערב פסח, או בערב שבת שחלה בע"פ, שהוא זמן אפיית המצות.

לפנים בישראל היו מכינים לעירוב זה מצה גדולה ביותר שנאפתה מקמח שנאסף מכל בני הקהילה, ובדורות האחרונים אחר שהורגלו לאפות מצות במאפיות ציבוריות ואין אוספים קמח מבני הקהילה, יש נהגו לאפות מצה גדולה מיוחדת לשם עירוב חצרות ולהקנותה לבני הקהילה באופן המבואר להלן.

בקהילות בהן מתפללים ערבית של ליל פסח מבעוד יום, עושים עירובי חצרות לפני 'ברכו' ובקהילות המאחרות להתפלל ערבית בלילה, עושים כן לפני תפילת מנחה או קבלת שבת. בשנה שחל ערב פסח בשבת, מערבים חצרות בערב שבת לפני קבלת שבת.

הרב, או החשוב שבקהל, עולה ל'אלממור', נוטל את המצה ומוסרה לידי השמש או אחד מבני הקהילה ואומר לו בלשון הקודש (או בשפה אחרת המובנת להם): זכה בעירוב זה לאחינו בני ישראל הדרים פה עמנו ושיבואו לדור במשך השנה בעיר הזאת [בפחצ'ר הזה, בבית הזה] שישמכו עליו לטלטל על ידו מרשות לרשות בשבתות וימים טובים הבאים. השמש מגביה את המצה טפח ומתכוון לזכות עבורם ואומר: הריני זוכה. הרב נוטל את המצה מידי השמש ומברך בקול רם: ברוך אתה ה' אל דינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. וממשיך ואומר (בכמה מקומות הורגלו לקרוא כן מתוך נוסח הרשום ב'ממורבוך' המונח על הבימה): ברוך עירובא יהא שרא לנא, לאפוקי ולעיילי ולטלטולי, ברחובות ורחובות וימים, ומהביתים לרחובות ורחובות, ומהרחובות ורחובות לבתים, ומהבתים לבית, ומהבית לרחוב, ומנג לנג, ומהביתים ורחובות לגנות, ולכל אתר דצריך לו, בכל שבתות השנה (וימים טובים), לנו ולכל הדרים והעתידיים לדור בעיר הזאת.
יש אומרים זאת בנוסחים שונים קצת.

מניחים את העירוב בבית הכנסת במקום משומר שלא יאבד ושלא יאכלוהו עכברים או מזיקים אחרים, ונהגו לתלותו סמוך לתקרה במערב בית הכנסת במקום גלוי לעין בתוך קופסת עץ מפוארת, שדלתה בצורת מגן דוד וניתן לראות דרכה את המצה. אם התעפשה מצת העירוב במרוצת השנה או התליעה, עושים מחדש עירוב חצרות כפעם בפעם, כפי הצורך.

לפנים בישראל, כאשר מצת העירוב נאפתה מקמח הנאסף מהקהל, היו מחלקים בערב שבת הגדול (ואם חלה שבת הגדול בערב פסח, כמו בשנה זו, עשו כן בשבת הקודמת) בין בני הקהל את מצת העירוב של אשתקד, ולאותה שבת בלבד היו עושים עירוב מפת של חמץ. משחדלו לאסוף קמח לאפיית המצה, לא חילקוה בערב שבת הגדול, אלא שרפוה עם החמץ בערב פסח, וכן היה מנהג הקדמונים.

בעיר או שכונה שאסור לטלטל בהם בשבת, אין עושים עירוב חצרות, אך כדי שלא תשתכח תורת עירוב, יש העושים עירוב חצרות בלא ברכה.

פרשת אחרי מות – ערב פסח פסח שחל בשבת

מקדימים להביא את המחזורים לבית הכנסת לפני שבת, כדי שלא לבוא לידי הכנה משבת ליום טוב.
משכימים לשחרית ומקצרים בניגונים, כדי להקדים את יציאת בית הכנסת ולהספיק סעודת חמץ לפני סוף זמן אכילתו.

בשחרית אומרים יוצר 'אתי מלבנון'.

'הכל יודוך' אומרים לסירוגין עם הש"ץ החל משבת זו עד לימי הסליחות ובשבת זו אומרים 'א-ל אדון' בניגון מהיר או שאומרים אותו לסירוגין עם הש"ץ.

נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר. זולת 'אומרת אני'.

בחזרת הש"ץ של שחרית אומרים קרובות 'אוני פטרי'. אין אומרים את הסדר 'אדיר דר מתוחים', מפני שנאמר כבר בשבוע הקודם.

[לפני סיום ברכת 'מחיה המתים' יש להחליף את נוסח הצנזור: תפיל אויבך, בלשון הפייטן: תפיל צר, ואחר הברכה להחליף: ישמע לצר, בלשון הפייטן: ישמע לאדם, וכן בהמשך אותו קטע להחליף: בצר תפרע, בלשון הפייטן: באדם תפגע].
הרב חיוב לעלות לתורה.

מפטיר קורא מ'יושמתם אתם'. ההפטרה היא 'הלא כבני כושיים' ולא 'וערבה'.

קדיש תתקבל אחרי מוסף בניגון נבחר מהיר.
מכריזים בבית הכנסת סוף זמני אכילת חמץ וביטולו.
במנחה קורא הכהן עד 'אני ה' אלהיכם' שלפני 'אל תפנו'.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
אין אומרים בציבור 'עבדים היינו'.

נוסחי תפילה בחג וחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: "וישמחו בך ישראל אוהבי שמך".
במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שובה עלינו' (ולא 'אלינו').

ליל ראשון של פסח – מוצאי שבת

אחר צאת הכוכבים מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.
שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
אומרים מערבות 'ליל שימורים' (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).
[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן במערבית 'ליל שימורים', עמ' 12 שורה 14: נְחַצְנוּ, במקום: נְחַצְנוּ; במערבית 'פסח אכלו', עמ' 15 שורה 12: פֶּסַח חָרַב חֲדָה עַל אֲדוֹם, במקום: פסח חרב על רשעי הדם; שם שורה 19: ורפא עֲמוֹ במקום: עֲמוֹ; שם שורה 20: כָּל גּוֹי, במקום: כל צורר; בביכור 'אזכרה שנותי עמ' 17 שורה 13: טָעוֹן הַקְּדָמָה עָרַב פְּסָחִים, במקום: עָרַב פְּסָחִים].
בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אזכרה שנותי'.
לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.
בעמידה אומרים 'ותודיענו'.
אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת.
'יגדל' בניגון יום טוב.
אחר התפילה רגילים היו לאחל איש לרעהו: 'בוא גוטי' ('בנה היטב', בבנין בית המקדש – כלשון פיוט ההגדה החביב 'אלמעכטיגר גאט נון בוא דיין טעמפל שירה' – 'אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב').

שחרית א' דפסח

'אדון עולם', הלל הגדול בפסוקי דזמרה וקדיש לפני 'ברכו' נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.
ש"ץ מתחיל 'הגבור לנצח' ולא 'הא-ל בתעצומות'.
אומרים יוצר 'אור ישע' [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בעמ' 37 שורה 13: נְחַלָּה, במקום: נְחַלָּה], אופן 'ראשו כתם'. את סוף האופן מ'יחכו ממתקים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אהבונך', גאולה 'ברח דודי עד שתחפץ' בניגון. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בעמ' 51 בשורה שניה של הגאולה: מְלֶכִי אֲדוֹם, במקום: מְלֶכִי יוֹן]. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).
אין אומרים קרובות בחזרת הש"ץ.
ברכת כהנים, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, קדיש אחר קריאת התורה נאמרים בניגון 'אדיר הוא', קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.
הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים.
מתחילים את ההפטר מהפסוק 'בעת ההיא', ומסיימים 'אין יוצא ואין בא'.

תפילת טל

תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל).
תחילת 'אשרי' וסופו, 'יהללו' וסדר הכנסת ספר תורה נאמרים בניגון ימים נוראים.
קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.
בארץ ישראל מכריז הש"ץ: 'מוריד הטל לפני תפילה בלחש, והנוהגים להגיד בקיץ 'מוריד הטל' אומרים מתפילה זו ואילך. (בחז"ל מכריז: "מכלכל חיים בחסד", ואין אומרים לא 'משיב הרוח' ולא 'מוריד הטל', כל ימי הקיץ).
תפילת טל נאמרת בתוך חזרת הש"ץ.
פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת.
אחרי 'אתה רב להושיע' עדיין אין אומרים 'תהומות', אלא ש"ץ אומר: 'מוריד הטל', וממשיך: 'מכלכל חיים בחסד' עד 'ומצמיח ישועה', ורק אז אומרים 'תהומות' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגונייהם המיוחדים.
בסוף הפיוטים מקדימים: "לשבע ולא לרזון", ואחר כך אומרים: "לחיים ולא למות". אז ממשיך הש"ץ ומנגן בניגון מיוחד: "מְלֶכֶךְ מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ יְשׁוּעָה וְאֵין דּוֹמָה לָךְ", ומסיים בניגון שבת: "בא"י מחיה המתים".
את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'טל תן לרצות'.
ברכת כהנים נאמרת בניגון ראש השנה.
קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'. 'אין כאלקינו' נאמר בניגון ראש השנה.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

ערבית מוצאי יום טוב ראשון של פסח

במוצאי יום טוב, אין אומרים 'לדוד ברוך' ואין מאריכים באמירת 'והוא רחום'. אבל מאריכים ב'ברכו' כבכל יום שאין אומרים בו תחנון. ספירת העומר לפני הבדלה.

ספירת העומר

אין אומרים 'לשם יחוד'. יש האומרים לפני הברכה 'הנני מקיים', ויש שאינם אומרים כלום. הרב (או החזן) מברך וסופר בקול רם, ואחריו חוזר על כך הציבור. אומרים 'לעומר' בלמ"ד. בליל שבת סופרים לפני 'עלינו לשבח'. במוצאי שבת סופרים לפני 'ויתן לך'. אחר הספירה אומרים 'הרחמן', 'יהי רצון', ויש אומרים גם 'למנצח בנגינות'. נשים מברכות וסופרות.

תפילין בחול המועד

מניחים תפילין בחול המועד. בארץ ישראל בחשש 'לא תתגודדו' מניחים בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, מברך על התפילין גם בא"י. הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים. אין הפסקה לפני הלל או מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד

'אדון עולם', 'הודו ו'אנא' בהלל, חצי קדיש אחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. בחזרת הש"ץ אומרים קדושת 'נקדש'. ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול.

ליל שביעי של פסח – שבת

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה. שרים 'מה טובו לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'אורי וישעי'. (במחזורי אשכנז המובהקים). הש"ץ אומר בניגון 'המעביר בניו' עד 'לך ענו שירה'. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'מתי אבוא'. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בעמ' 18 שורה אחרונה: על אָדום, במקום על צָריו]. לאחר 'השכיבנו' אומרים 'ושמרו' ולאחריו את הפסוק 'וידבר משה'. בעמידה אומרים את כל הדברים הקשורים לשבת קודש כמצוין במחזורים. אחר ברכת מעין שבע וקדיש 'יתקבל' אומרים 'במה מדליקין'. קידוש בלא 'שהחיינו'. ספירת העומר. עלינו. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית שביעי של פסח

'אדון עולם', הלל הגדול בפסוקי דזמרה וקדיש שאחר קריאת התורה נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. בשחרית פותח הש"ץ באמירת 'הגבור לנצח' ולא 'הא-ל בתעצמות'. אומרים יוצרות של שבת חול המועד: יוצר 'אהוביך אהבוך', אופן 'דודי שליטי', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אלה וכאלה'. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). הש"ץ אומר בנעימה מיוחדת את כל הקטע 'מ'ממצרים גאלתנו' עד סוף ברכת 'גאל ישראל'. אומרים גאולה 'ברח דודי אל שאנן' בנעימה. קרובות בחזרת הש"ץ 'אותותיך ראינו' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיוט 'שבטי י-ה', עמ' 62 שורה 7: קְמַלְכֵת זָדוֹן, במקום בטופלי שקר; בפיוט 'אמרו לאלקים', עמ' 65 שורה 8: הַכִּינֵנו, במקום הַכִּינֵנו; בפיוט 'ארבעה נחלקו', עמ' 72 שורה 10: לְאָדוֹם יַעֲשֶׂה כְּלָה, במקום לאויביו יַעֲשֶׂה כְּלָה; בפיוט 'שם יקרא', שם, שורה לפני הסוף: בְּאָדוֹם יִתֵּן נִקְמָתוֹ, במקום באויביו יִתֵּן נִקְמָתוֹ]. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'יתקבל' אחרי הלל נאמר בניגון מיוחד ליום של קריאת מגילה.

לפני הוצאת ספר תורה קוראים שיר השירים בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר קריאת המגילה אומרים קדיש יתום.

קריאת התורה

בהוצאת ספר תורה בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם'.
'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון.
בימי שביד' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'.
שלישי קורא עד 'ביד רמה', שביעי קורא מ'ויסע משה' אחרי שירת הים.
הרב הוא חיוב לעלות לתורה כבכל יום 'מתנת יד'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.
לאחר ההפטר אומרים 'יקום פורקן' וימי שביד' לקהל וימי שביד' של 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל או חזן ספר תורה בידו ומברך את הרב בימי שביד' של 'מתנת יד', ואחר כך או חזן הרב את ספר התורה ומברך בימי שביד' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).
אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. הנוהגים לאמרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעה אמירת 'מי שביד' של 'מתנת יד'.

מוסף שביעי של פסח

הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.
בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן פסח אומרים: "זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור". (נוסח הגאונים והראשונים: "זה קרבן שבת, וקרבן יום חג הפסח כאמור").
ברכת כהנים נאמרת בניגון מתנת יד.
קדיש 'יתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה שביעי של פסח

כהן קורא עד 'אני ה' אלהיכם' לפני 'אל תפנו'.
'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון שבת; קדיש 'יתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

מוצאי פסח ושבת

במוצאי שבת ויום טוב מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח'.
במוצאי פסח מאריכים ביותר ב'והוא רחום' ו'ברכו', ומכניס אותו: 'ברכו של חמץ' (חמצדיגען ברכו).
אומרים 'ויהי נועם'. לאחר קדיש 'יתקבל' סופרים את העומר. אומרים 'ויתן לך', מבדילים ואומרים 'שיר המעלות' בנעימה.

אסרו חג של פסח

אין אומרים תחנון ו'למנצח'.

פרקי אבות

בשבתות בין פסח ושבועות שונים מידי שבת אחר מנחה פרק אחד; בין שבועות וי"ז בתמוז שונים מידי שבת שני פרקים. אחר י"ז בתמוז אין שונים פרקים כלל. לאחר הפרקים אומרים קדיש יתום.

פרשת קדשים

'לכה דודי' נאמר בניגוני שבתות רגילות ולא ניגון ספירה. בשחרית אין אומרים 'זולת'.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
מפטירים 'ואתה בן אדם התשפט'.
מברכים חודש אייר. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אייר יהיה ביום השני וביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'הלכה ותוספות'.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.
אחר מנחה מתחילים לשנות פרקי אבות, ובשבת זו שונים פרק ראשון.

אייר

תקופת האבלות

מנהגי אבלות של ימי הספירה מתחילים ביום ב' אייר ונמשכים עד ערב שבועות, בהפסקת יום ל"ג בעומר. נישואין בימי הספירה אסורים עד ערב שבועות, מלבד ר"ח אייר ובי"ח בו הוא ל"ג בעומר. 'לכה דודי' בשבתות שבין ראש חודש אייר וחג שבועות נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה. אחר ראש חודש אייר אומרים מידי שבת זולת אחד. אומרים את נוסח ברכת 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב, וכן אומרים בנעימה את תחילת הזולת וסופו.

ראש חודש אייר

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'לכה דודי' של ימי הספירה. כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון יום חול.

פרשת אמור

זולת 'אזכרך דודי'.
בימי שבידך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.
אחר מנחה שונים פרק ב' של אבות.

תענית בה"ב

תעניות בה"ב של אייר מנהגן כמו בתעניות בה"ב של חודש מרחשון.

פרשת בהר

זולת 'אחרי נמכר'.
אחר מנחה שונים פרק ג' של אבות.

תענית שני בתרא – פסח שני

נוהגים כבשני בתרא בחודש מרחשון.
אומרים תחנון הארוך כרגיל.

ל"ג בעומר

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו אומרים.
אין האבל עובר לפני התיבה בכל התפילות אף לא ל'אשרי' ולמנצח'.
נמנעים מלהשתתף בהילולות לציון פטירת רשב"י ושאר צדיקי עולם.

פרשת בחקתי

זולת 'אתה אלקים'.
לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". אחרי עלייתו, עושים לו 'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף לימי שבידך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.
בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֲזַק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.
קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר משום סיום הספר.
הקריאה למפטיר מתחיל מ'וכל מעשר'.
אחר מנחה שונים פרק ד' של אבות.

פרשת במדבר

זולת 'אלקים אל דמי לך'.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש סיון יהיה ביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון תחילת 'אקדמות'.
29

במנחה קריאת התורה מסתיימת ביבן אהרן הכהן לפני 'ויפקד' (וכן בימי ב' וה').
אחר מנחה שונים פרק ה' של אבות.

סיון

ראש חדש סיון

בחזרת הש"ץ של מוסף ראש חדש, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון תחילת 'אקדמות', וממשיך בניגון יום חול.

שבת לפני שבועות פרשת נשא – 'שווארץ שבת' (שבת זכרון קהילות אשכנז שחרבו בגזירות תתנ"ו)

אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת).
נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. זולת 'אלקים באזנינו'.

כהן קורא עד 'בן אהרן הכהן לפני ויפקד'.
רביעי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת ברכת כהנים שבסופה.
לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבוך'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המפצלים את ההזכרה, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחד ממנהיגי הקהל חלק מוגדר של סדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו.

אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח המקובל הוא: **וְיִקְוֶם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נְקָמַת דָּם עַבְדְּךָ הַשְּׁפוּן**. (הנוסח המודפס שובש בידי הצנזורה). ש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'יהללו'.

במוסף אומרים את הקדושה בניגון, כדי להבדיל בין שבת זו לשבת חזון. קדיש 'יתקבל' – בניגון רגיל.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.
אחר מנחה שונים פרק ו' של אבות.

ערב שבועות

בשחרית אין אומרים 'למנצח'.
מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה במיוחדים לחג, ומשאירים אותם עד מוצאי החג.

עשבים ואילנות

לקראת יום טוב של שבועות, מקשטים את בית הכנסת, ומעמידים בו ענפי אילנות סרק.
ילדים קולעים מחרוזות בשלל צבעים מפרחים ריחניים (שנלקטו ממקומות שאין בהם חשש גזל), מעטרים בס את ארון הקודש והבימה ומקשטים בס את פתחי בית הכנסת ובתי המגורים.
לעיטור ספרי התורה יש הקולעים כתרים מפרחים צבעוניים ומניחים אותם על ספרי התורה במקום כתרי הכסף ורימוני הכסף.
רבותינו הקפידו שלא לבטל מנהג קדמונים זה, לשמחת הרגל ולכבוד התורה.

נוסחי תפילה בחג

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: "וישמחו בך ישראל אוהבי שמך".
במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שובה עלינו' (ולא 'אלינו').

ערבית ליל שבועות

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
אומרים מערבות 'וירד אביר'. (כל פיוטי שבועות דידן הם גם במחזורי פולין-ליטא).

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן במערבית 'ישועות רבות', עמ' 9: פְּדָה, במקום: פְּדָת].
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.

קידוש לפני 'עלינו'.

יגדלי בניגון יום טוב.

תיקון ליל שבועות – 'שבועות לערנען'

נעורים כל הלילה ולומדים בחבורה את סדר 'תיקון ליל שבועות'.

ילדים גדולים משתתפים בלימוד זה.

בני החבורה יושבים סביב שולחן ובראשם הרב. כל אחד מהנוכחים, לסירוגין לפי סדר הישיבה, קורא בקול רם קטע מהתיקון, ושאר בני החבורה אומרים עמו בלחש. כשגמר הראשון את הקטע שלו, מתחיל היושב לימינו בקריאת הקטע הבא. וכן הלאה עד הסוף. הואיל והקטעים מרובים הם, חוזר כל אחד לקרוא בהגיע תורו כמה פעמים.

חלק התורה נקרא בטעמי המקרא, חלק הנביאים – בנגינת ההפטרה, חלק הכתובים – בנגינת המגילות או נגינת אמירת תהלים, וחלק המשניות – בניגון לימוד תורה שבעל פה.

באמירת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן, שלא להבדיל בין דברי תורה. אבל אומר קדיש יתום בסיום התורה, וכן בנביאים וכן בכתובים. אחר גמר כל סדר משה סדרי משנה אומרים 'רי' חנניא בן עקשיא' וקדיש דרבנן.

במגילת רות יש האומרים רק את ג' הפסוקים הראשונים וג' פסוקים האחרונים, מפני שבארץ ישראל קוראים את כולה בשחרית.

פסוקי מגילת איכה נאמרים בלחש. מזמורי התהלים נאמרים לסירוגין פסוק בפסוק.

יש מרבתינו שנמנעו מלומר את התחינות הקבליות והתפילה על תיקון כרת שבסוף הלימוד.

בכמה קהילות בגמר הלימוד נהגו לומר 'יגדל' ו'אדון' עולם' בנגונים מיוחדים.

במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין לימוד תורה שבכתב לתורה שבעל פה.

שחרית שבועות

בתפילת שחרית אחד שישן בלילה אומר את הברכות בקול רם מ'על נטילת ידים' עד 'גומל חסדים טובים' וגם את ברכות התורה, ומכוין להוציא את המכוונים לצאת.

'אדון עולם', ברכת כהנים של שחרית, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'.

ש"ץ מתחיל בנעימת יום טוב 'הא-ל בתעצמות'.

אומרים יוצר 'אדון אמנני', אופן 'ועתה בנים'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'יוצרים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. הקהל ממשיך מ'ישמר' עד 'קדושו' והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי שמעת'. [במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בזולת זה, עמ' 42 שורה 10: וַיִּפֶּק, במקום: וַיִּפֶּק].

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אורח חיים'. (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית ב' דשבועות). אומרים 'א-ל נא'. [במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בפיוט 'תוכחת אהב', עמ' 62 שורה 14: בְּהוֹיָדָם, במקום: בְּהוֹיָדָם. בסדר 'אלוף מסובל', הקטע המתחיל 'יתעושים המה', עמ' 59, שובש מאוד בידי הצנזורה, נוסח הפייטן מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת]. בסוף הסילוק הש"ץ מתחיל בנעימה מ'חילי מעלה'.

קדיש 'יתקבל' אחרי העמידה נאמר בניגון מיוחד של יום קריאת מגילה.

מגילה, אקדמות וקריאת התורה

לפני הוצאת ספר תורה קוראים 'רות' בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחינו'. אחר הקריאה אומרים קדיש יתום.

הוצאה והכנסה בניגוני יום טוב.

יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים.

'על הכל' נאמר בניגון.

'אקדמות' אומרים אחר קריאת פסוק ראשון בתורה. העולה לתורה אינו אומר 'אקדמות' כלל, לא כש"ץ ולא כציבור, משום הפסק ברכה שלו. יש נוהגים שאף הש"ץ הקורא בתורה אינו אומר 'אקדמות', כי אם איש זולתו מן הצבור שהוא כדמות המתורגמן.

אין אומרים 'ארכין'.

בקריאת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן.

עשרת הדברות קוראים בטעם עליון. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, וכן מאריך בכל מילה אחרונה של שמונה הדברות האמצעיות, היינו במילים 'מצותי', 'לשוא' (השני), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'. אך אינו מאריך לא בדברה הראשונה ולא בדברה האחרונה.

בימי שביד' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר.

להפטרה קוראים את הרב (שהוא גם חיוב לעלות לתורה כבכל יום 'מתנת ידי').

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.

לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שבירך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוהז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שבירך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן). אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. הנוהגים לאמרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעה אמירת 'מי שבירך' של 'מתנת יד'.

מוסף שבועות

הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב.
הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.
בחזרת הש"ץ אומרים את אזהרות 'אתה הנחלת'. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן באזהרות, עמ' 101 שורה 9: מלן, במקום: מלן; שם, עמ' 103 שורה 3: ממי, במקום: ממי; שם, עמ' 108 שורה 10: ממתנת, במקום: ממתנת; עמ' 110 שורה 3: הרוס, במקום הרוס].
אחר האזהרות הש"ץ אומר 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבון'.
ברכת כהנים בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף יובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

מוצאי יום טוב

במוצאי יו"ט אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'.

אסרו חג

אין אומרים 'תחנון' ו'למנצח'.
למחרת אסרו חג אומרים תחנון, וכן בכל שבעת ימי המילואים אחרי שבועות.

פרשת בהעלתך

את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. חמישי קורא עד 'ויסעו', ששי – עד 'את רוחו עליהם'.
אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

פרשת שלח

לוי קורא עד 'יכל נוכל לה', שלישי – עד 'מאד מאד', רביעי – עד 'את כל הארץ', חמישי – עד 'ריח ניחח לה', ששי – עד 'הגר אתכם'.
אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.

פרשת קרח

שלישי קורא עד 'ביד משה לוי'.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש תמוז יהיה ביום החמישי וביום הששי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים.
אחר מנחה שונים פרקים ה'-ו' של אבות.

תמוז

פרשת חוקת

אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

פרשת בלק

פרשת פינחס

מפטירים 'ויד ה' היתה'.
אחר מנחה שונים פרקים ה-ו' של אבות.

שבעה עשר בתמוז

ביום זה מתחיל השי"ץ לנגן את ניגוני התפילה המיוחדים לבין המצרים (ראה להלן).
מלבישים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה.
אומרים סליחות בחזרת השי"ץ בברכת 'סלח לנו' של חזרת השי"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. את הפזמון 'שעה נאסר' אומר השי"ץ בנעימה מיוחדת. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. השי"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר החרוזים והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את הקטע הראשון בקול רם ובנעימה.
לפני ברכת 'רפאנו' אומר השי"ץ ברכת 'עננו'.
'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתענית ציבור (מלבד צום גדליה ויום הכפורים).
סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתענית ציבור בשאר ימות השנה.
לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'.
במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".
בארץ ישראל עולים הכהן לדוכן במנחה.
במנחה אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.
אחר מנחה עוטפים את ספר התורה במעיל של כל השנה.

בין המצרים

שי"ץ אומר 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי חול של בין המצרים, ומשפיל קולו במילים: 'ה' לי ולא אירא', וכן משפיל את קולו במילים 'על נטילת ידיים', 'מלך מהולל בתשבחות', 'אמן ואמן', 'הבוחר בעמו ישראל באהבה'.
בחזרת השי"ץ של שחרית ומנחה משפיל קולו במילים: 'מגן אברהם', 'מחיה המתים', 'וקרא זה אל זה ואמר', 'לעומתם ברוך יאמרו'. את ברכת 'ולירושלים עירך' כולה אומר בניגון ידוע של קינות, ואת חתימת הברכה – בניגון טעמי איכה.
בשני וחמישי אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. שי"ץ משפיל קולו בסוף חצי קדיש שאחר קריאת התורה.
במנחה של ערב שבת, בה אין אומרים תחנון, נעימת חזרת השי"ץ היא כבכל ימות השנה.

פרשת מטות

'לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.
בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. שי"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד 'זולתך', אומרים זולת 'אל א-ל חי ארנן', תחילתו וסופו נאמרים בנעימה.
[בזולת בחרו 'הונוני מוני' יש להחליף את נוסח הצנוורה (בחדודי תער גלב), בלשון הפייטן: 'על עסקי צון נצלב'.]
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
מברכים החודש. שי"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אָב יהיה ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה".
הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: "יחדשהו", בנוסח הקצר, והשי"ץ חוזר עליו בניגון בניגון 'אלי ציון' ובו מתחיל אמירת 'אשרי'.

מנחה אב

פרשת מסעי – ראש חדש

לפני שבת מסירים את הכתרים והרימונים מעל ספרי התורה.
בקבלת שבת אומרים 'לכה דודי' בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.
בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'.
בשחרית, 'אדון עולם' נאמר בניגון יום הכפורים.
'בפי ישרים' נאמר בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.
אומרים יוצר של שבת וראש חודש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הרגיל והחל מעל הראשונים' עד 'זולתך' נאמר בנעימת עצב, זולת 'אריות הדיחו' בנעימת עצב בתחילתו ובסופו.

'הודו' ו'אנא' בהלל נאמרים בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים.

את פסוקי המסעות בפרשת מסעי קוראים בניגון מיוחד.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֲזַק וְנִתְחַזֵּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.

הקדיש אחרי קריאת התורה נאמר בחלקו הראשון בניגון מיוחד לראש חדש אב ושבת חזון, ובחלקו השני בניגון נבחר. לאחר הגבהת הספר הראשון מברכים את העולה השביעי בימי שביד.

מפטירין 'שמעו דבר ה' עד 'אלוף נעורי אתה', אף כי חל בראש חדש.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבן ראש חדש כאמור".

בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יזריח'.

'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', ו'ביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ומ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם' ממשך בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקיני' עד 'החדש הזה' – בניגון יו"ט, 'לטובה ולברכה' עד 'עון' – בניגון קדיש קריאת התורה בשבת חזון, 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

במוצאי שבת מבדילים בבית הכנסת ואף נותנים לנערים לשתות כבכל מוצאי שבת, אך רק לקטנים שאינם יודעים להתאבל על ירושלים (עד כבני עשר או אחד עשר).

ליל שבת חזון – 'שווארץ שבת'

לובשים בגד חול בשבת חזון כדי לעשות היכר לאבלות, והקפידו על כך גדולי הפוסקים רבותינו שבאשכנז. אם בלבוש חליפה של חול כבר נעשה היכר, ניתן ללבוש את כל השאר – כובע, כתונת, נעלים – של שבת.

'לכה דודי' נאמר בניגון 'אלי ציון', וממשיכים בה באמירת 'מזמור שיר ליום השבת' ו'ה' מלך'. הפסוק האחרון, 'עדותך נאמנו', נאמר בניגון שבת.

שחרית שבת חזון

בשחרית אומרים 'אדון עולם' בניגון יום הכפורים ומסיימים בקול נמוך כל חרוז שבו סוף ניגון. ו'ברוך שאמר' נאמר בניגון פשוט. אין מאריכים ב'הכל יודוך' ו'ביא-ל אדון'. הש"ץ אומר את הקטע מ'לא-ל אשר שבת' עד 'ביום שבת קדש' בניגון מיוחד של עצב, ו'בשמך ה' אלקיני' חוזר לניגון שבת.

אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), זולת 'אלקים באזנינו'. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הרגיל. הש"ץ מסיים 'על הראשונים' בניגון שבת.

בקריאת התורה מתחילים לקרוא ללוי מהפסוק 'איכה אשא', בניגון הרגיל ולא בניגון איכה.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לשבת חזון.

הרב קורא את ההפטרה בניגון 'איכה', ומפסוק 'לכן נאם האדון' – בניגון טעמי ההפטרה. את הפסוק האחרון של ההפטרה אומר הקהל בקול רם, ואחר כך המפטיר.

לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבוד'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המפצלים את ההזכרה, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחד ממנהיגי הקהל חלק מוגדר של סדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו.

אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח המקובל הוא: **וַיִּקְוֶם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם צַדִּיקוֹ הַשְּׁפוּן**. (הנוסח המודפס שובש בידי הצנזורה). ש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'יהללו'.

בקדושת מוסף אומר הש"ץ את הקטע 'והוא ישמיענו' עד 'כתוב לאמר' בניגון חצי הקדיש שאחר קריאת התורה.

מנחה וסעודה שלישית בשבת חזון

במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר.

אף שבכל שבתות השנה הקפידו רבותינו להקדים סעודה שלישית לתפילת מנחה, בשבת זו יש מהם שהנהיגו להקדים מנחה ולסעוד אחריה, כדי לצאת חובת סעודה המפסקת באותה סעודה, ויש מרבותינו שגם בשבת זו נהגו בסעודה שלישית לפני מנחה ובה יצאו ידי חובת סעודה המפסקת.

מוצאי שבת – ליל תשעה באב

יש האומרים 'ברוך המבדיל' אחר צאת הכוכבים וחולצים מנעליהם לפני לכתם לבית הכנסת, ויש החולצים אחר 'ברכו'. בכל מקום הש"ץ חולץ לפני 'ברכו'.

אין אומרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח בנגינות'.

אחר 'ברכו' מהפכים את הפרוכת, המפות והמכסאות (ואין מסירים אותם).

ש"ץ מתפלל בלי עטיפת טלית.

מתפללים בקול נמוך דרך אבל, ויש עומדים בתפילה עד אמירת 'איכה'.

בשמונה עשרה אומרים 'אתה חוננתנו'.
מכבים את רוב האורות, אחר שמונה עשרה.
אחר שמונה עשרה אומרים קדיש שלם בלא 'תתקבל'. אין אומרים 'ויהי נועם' ו'ויתן לך' ואין מבדילים.
לפני קריאת 'איכה' ש"ץ מברך בקול ברכת 'בורא מאורי האש', ויחידים מברכים לעצמם בלחש. יש המברכים
בשובם לביתם ומוציאים בה ידי חובה את בני ביתם.
הקורא והש"ץ יושבים על מדרגה שלפני ארון הקודש, והקהל על הקרקע או על מושבים נמוכים.
הקורא מברך על המגילה. בכל פרק ופרק מרים הקורא קולו יותר מקודמו.
כשמגיע החזן לפסוק 'השיבנו' מקדים הקהל ואומרו בקול רם, וחזן חוזר עליו, ואומר 'כי אם' עד 'עד מאד', וחוזר
הקהל לומר את הפסוק 'השיבנו' ואחריו החזן.
ש"ץ אומר את הקינות בקול ובניגונייהם, והציבור אומרן עמו בקול נמוך.
מדגלים את הקינה השניה, 'בליל זה יבכיו'.
אחר הקינות עומדים ואומרים 'ואתה קדוש' בקול נמוך. קדיש שלם בלא 'תתקבל'. 'עלינו'.
יוציאים מבית הכנסת בלי אמירת שלום. אין מברכים את הבנים במוצאי שבת זו.

שחרית בתשעה באב

אחת מחמש ההשכמות.
התפילה כולה נאמרת בקול נמוך דרך אבלות, אך בלא ניגוני בין המצרים.
סדר ברכות השחר הוא כבכל יום ואין משמיטים מהן את ברכות 'שעשה לי כל צרכי' ו'עוטר ישראל'.
בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אאביך', והש"ץ אומר 'עננו'.
הש"ץ אומר 'או"א ברכנו' אבל אין הכהנים עולים לדוכן.
אחר שמונה עשרה, חצי קדיש. אומרים 'א-ל ארץ אפים'.
עולים לתורה בלא טלית, ומברכים את ברכת התורה בקול עצוב. לפני ברכת התורה מברכים בלחש את ברכת:
'ברוך דיין האמת', ויש המברכים אותה בשם ומלכות.
קוראים בתורה בקול נמוך ועצוב בלא טעמים. אין מברכים את העולים ב'מי שבירך', ואין הם אומרים 'יישר כחי
למכבדם לעלות'.
לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'.
קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בנעימת עצב.
את ההפטרה בשחרית אומרים בקול בכי בלא טעמים (אף לא בטעמי איכה), כמו בקריאת התורה. 'יהללו'.
יושבים על הקרקע ואומרים קינות, והש"ץ יושב על מדרגה שלפני ארון הקודש.
כל קינה וקינה נאמרת בקול מתחילתה ועד סופה, בניגונים נבחרים עצובים, על ידי אנשי הקהל, בזה אחר זה, כל
אחד בתורו קינה אחת או יותר. יש קינות שיש להן ניגון מיוחד, והשאר בניגוני קינה רגילים.
יש קהילות בהן הש"ץ מקונן את י"ז הקינות הראשונות.
הקהל אומר כל קינה בקול נמוך יחד עם המקונן בקול רם.
מדגלים את הקינה 'ארזי הלבנון', ואומרים במקומה 'אלי ציון' בניגונה הידוע, בישיבה.
אחר 'אלי ציון' מתחילים לומר את הציונים. הציון השני נאמר על ידי החשוב שבקהל.
בסוף הקינות אומרים את החרוז 'עד אנה בכיה' ואת הקינה 'אז בחטאנו' בנגון 'אלי ציון'.
חזן עומד ואומר 'אשרי' ו'ובא לציון' (בלא פסוק 'ואני זאת בריתי'), קדיש שלם בלא 'תתקבל'.
אומרים 'קרבו גויים'. קדיש יתום. 'עלינו'. אין אומרים שיר של יום וישיר מזמור לאסף.
אין קוראים 'איכה' בציבור.
הולכים לבית קברות, מסבבים אותו, ואין מתפללים על הקברים.

מנחה בתשעה באב

מניחים טלית ותפילין. והש"ץ מברך עליהם בקול רם ואז מתחיל 'אשרי'.
מעלים לתורה את שלושת עולי התורה של שחרית ומברכים אותם ב'מי שבירך'.
במנחה קוראים בתורה בטעמי המקרא, והעולים לתורה מברכים ברכותיה בניגון הרגיל של כל השנה.
לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'.
אחרי קריאת התורה של מנחה עוטפים את ספר התורה במעיל של כל השנה.
אומרים 'נחם', 'עננו' ו'רבונו' של תענית.
חזרת הש"ץ נאמרת בלי ניגוני בין המצרים.
כהנים עולים לדוכן. 'שים שלום'. קדיש 'תתקבל'. 'עלינו'.
בסוף מנחה אומרים שיר של יום וישיר מזמור לאסף' שלא נאמרו בשחרית, ולאחריהם קדיש יתום.

מוצאי תשעה באב

לפני ערבית אומרים 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול.
לפני 'עלינו' מבדילים על הכוס בלבד, בלא נר ובשמים. את היין שותים קטנים שאינם יודעים להתאבל על ירושלים
(עד כבני עשר או אחד עשר).
מחזירים את הפרוכת והמכסאות.
אין מברכים ברכת הלבנה במוצאי ט' באב, וממתינים בברכה עד ליל י"א באב. (השנה אין ממתינים למוצאי שבת
נחמו, שחל בסוף זמן קידוש לבנה.)

פרשת ואתחנן – שבת נחמו – ט"ו באב

החל מליל שבת זו עד ליל שבת 'שובה' אומר הש"ץ את סוף הקדיש לפני העמידה, החל מ'לעילא', בניגון מגשר בין שבת לימים נוראים, ומ'דאמירן בעלמא' – בניגון ימים נוראים, ומאריך בסלסולו לפני 'ואמרו אמן'. בשחרית הש"ץ אומר את ברכת 'יוצר אור' עד סוף החרוז 'אור עולם' בניגון ימים נוראים. אומרים יוצר 'ארוממך אלקי', אופן 'שאו מנחה' בניגון ידוע, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמת משל היה'.

כהן קורא עד 'כלכם היום'.
נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה.
עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה.
את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון.
פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'יתגנב', 'שקר', 'שוא'.
חמישי קורא עד 'ובשעריך'.
מחציתו השניה של הקדיש אחר קריאת התורה נאמרת בניגון נבחר.
בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יוסיף'.
משבת זו עד חדש מרחשון של השנה הבאה אומרים קדיש 'תתקבלי' שלאחר מוסף בניגון נבחר.
במנחה אומרים 'צדקתך'.

פרשת עקב

כהן קורא עד 'יחיה האדם', לוי – עד 'אשר נתן לך', שלישי – עד 'כאשר דבר ה' לך', רביעי – עד 'ובזרעך הנטויה', חמישי – עד 'לתת להם', ששי – עד 'חלב ודבש'.
במנחה, כהן עד 'לפניכם היום'.

פרשת ראה

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
מפטירים 'ויאמר לו יהונתן'.
מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אלול יהיה למחר ביום הראשון וביום השני".
הקהל אינו חוזר על ההכרזה, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'אדר והוד' ובו מתחיל אמירת 'אשרי'.
במנחה אין אומרים 'צדקתך'.
בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, והיינו גם בערבית של מוצ"ש. במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'.

אלול

ראש חדש אלול

חצי הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה, ובאותו ניגון אומר הש"ץ את הקטע מ'לטובה ולברכה' במוסף. אחר מוסף של ראש חדש, בשני ימי ראש חדש, תוקעים ג' פעמים תשר"ת.

ימי חול ושבתות

בכל יום תוקעים ג' פעמים תשר"ת, הן אחר תפילת שחרית והן אחר תפילת ערבית, ומפסיקים לתקוע שלושה ימים לפני ראש השנה.
אין אומרים 'לדוד ה' אורי' אחרי התפילות.
בלילי שבתות אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. הש"ץ אומר את סוף הקדיש לפני העמידה בניגון הנהוג מאז שבת נחמו ועד שבת שובה.
קדיש 'תתקבלי' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
במוצאי שבתות אומרים 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מיוחד לחדש אלול.

פרשת כי תצא

אחר הפטרת 'רני עקרה' מוסיפים את הפטרת 'עניה סוערה' שנדחתה בפרשת ראה מפני הפטרת 'ויאמר לו יהונתן'.

פרשת כי תבא

רביעי קורא עד 'באר היטב', חמישי – עד 'ברוך טנאך ומשאריתך'. לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". אחרי עלייתו, מברכים אותו ב'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.

סליחות

ש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה. אָבֵל ובעל 'ארציטי' יכולים לעבור לפני התיבה בימי הסליחות שלפני ראש השנה, ברם אָבֵל אינו ש"ץ בעשיית. סדר הסליחות הוא של מנהג אשכנז הגדול (פפד"מ ובנותיה). פותחים באמירת 'אדון עולם' בניגון מיוחד, וממשיכים באמירת 'לך ה' הצדקה'. חצי קדיש נאמר, בניגון חול, בגמר 'א-ל ארץ אפים' וי"ג מידות. מקפידים לומר את פסוקי ההקדמה של כל סליחה וסליחה, וש"ץ מסיים אמירתם בניגון מיוחד החל מיכי לא על צדקתינו עד 'ועל עמך'. לפזמונים יש ניגונים קבועים, רובם נאמרים בניגון של פזמון היום הראשון 'במוצאי מנוחה'. בימי ד' ו' ז' של סליחות הניגון הוא של 'מלאכי רחמים'. כל פזמון נאמר בקול רם על ידי הש"ץ בנעימתו. בגמר אמירת הבית הראשון, חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר הבתים, והקהל עמו בקול נמוך. בכל בית הוא מוסיף את הרפריין של סוף הבית הראשון (כגון בפזמון יום א' 'במוצאי מנוחה', מוסיפים בכל בית את הרפריין: "לשמוע אל הרנה ואל התפלה"). בסופו של הפזמון כולו חוזר הקהל לומר את כל הבית הראשון בקול רם ובנעימה. לפיוטי 'עקדה' ו'חטאנו' יש ניגונים קבועים מיוחדים. את נוסח 'או"א תבא לפניך' שבהקדמת הוידי אומר הש"ץ כולו בניגון, והקהל עמו. הוידי 'אשמנו בגדנו' נאמר בימי הסליחות בלחש. החרוזים של 'עננו ה'", לפחות בחלקם האחרון, נאמרים על ידי הש"ץ בניגון מיוחד, והקהל עונה: 'עננו על כל אחד מהם, היינו הש"ץ אומר 'עננו ה"', והקהל אומר: 'עננו'. יש המקפידים על כך גם בפיוט 'מי שענה לאברהם בהר המוריה', שהקהל משיב: 'הוא יעננו'. אחר נפילת אפים ממשיכים לשבת עד 'ואנחנו לא נדע מה נעשה'. לַמְחָא וּמְסָא' נאמר בניגון מיוחד. 'מכניסי רחמים' נאמר בניגון נבחר. 'מרן דבשמיא' וכן 'שומר ישראל' נאמרים בניגון 'אדר והוד'. אם החלו הסליחות לפני עלות השחר, ונסתיימו אחר עלות השחר, הקהל הולך ליטול את ידיו בגמר הסליחות. כשמתחילים את הסליחות לפני עמוד השחר והש"ץ מעוטף בטלית שאולה, הריהו מסירה מעליו בין קדיש 'תתקבל' של סליחות לברכות השחר, ולפני 'ברוך שאמר' מתעטף בטלית שלו וכן מניח תפילין ומברך את שלש הברכות בקול כדרכו בכל ימות השנה. אחר קדיש תתקבל, אין החזן אומר 'אדון עולם' שנית, אלא פותח מיד בברכת 'על נטילת ידים' בניגון ימים נוראים, וממשיך בניגון חול בברכות השחר, כולל ברכת התורה לפני הקרבנות.

יום רביעי של סליחות

אין אומרים את הבית האחרון של הפזמון 'ה' שמעה' המתחיל 'שפטינו', שנועד לאמירה ביום הכפורים בלבד.

פרשת נצבים

שבת שלפני ראש השנה פוסקים מלומר 'הכל יודוך' בסירוגין. מפטיר מתחיל מ'הגדתי ואין חוששין ל'אין פותחים בדבר רע' מכיון שקראו את זה כבר.

ערב ראש השנה

מתענים בערב ראש השנה, ואין נוהגים להשלים את התענית. בפזמונים 'שופט כל הארץ' ו'זכור ברית', פותחים את ארון הקודש בשחרית אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'. אומרים 'א-ל ארץ אפים' בניגון ימים שאין בהם אמירת תחנון. אחר התפילה עושים 'התרת נדרים' בבית הכנסת. אומרים בה 'ואפילו נזירות שמשון' (ערוך לנר). הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות ונותנים צדקה לעניים.